

3M
Baia Mare

RIVULUS DOMINARUM

690

Proiect realizat
cu sprijinul
Municipiului
Baia Mare

MUZEUL
SERIA VIU 4

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș
Seria „Muzeul Viu” 4

RIVULUS DOMINARUM – 690

Vestigii și mărturii istorice medievale

Lucia Pop
Viorel Rusu

Coordonator proiect: Oana Leșiu
Autori texte: Lucia Pop, Viorel Rusu,
Tehnoredactare: Minerva Luca
Fotografii: Zamfir Șomcutean, Minerva Luca
Traducere rezumat: Rodica Mureșan
Coperta: Minerva Luca

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RIVULUS Dominarum - 690 : vestigii și mărturii istorice medievale / [ediție îngrijită de] Lucia Pop, Viorel Rusu. – Baia Mare : Eurotip, 2019. – (Muzeul viu ; 4)
Înaintea titlului: Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș
ISBN 978-606-617-411-4.

- I. Pop, Lucia (edit.)
- II. Rusu, Viorel (edit.)

902(498.41 Baia Mare)

94(498.41 Baia Mare)

© 2019 Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș

Baia Mare, str. Monetăriei nr.1-3
Tel. 0262 211 924, fax 0262 211 927
E-mail: maramuresmuzeu@gmail.com
www.maramuresmuzeu.ro
www.muzeubaiamare.ro

Editură și tipar: Eurotip Baia Mare
Tel./fax: 0262 211 118

RIVULUS DOMINARUM-690

Vestigii și mărturii istorice medievale

Această incursiune în istoria orașului Baia Mare, cu surprinderea unor segmente mai importante din evoluția comunității, își propune să construiască o imagine de ansamblu asupra parcursului urmat de acesta, de la stadiul de modestă așezare minieră la statutul de *oraș liber regal*, respectiv din secolul al XIV-lea până în secolul al XIX-lea.

De la așezare la oraș

Poziționat pe malul râului Săsar, în zona depresionară de la poalele Munților Gutâi, orașul Baia Mare s-a format și s-a dezvoltat dintr-o veche așezare minieră. Bogățiile subsolului în zăcăminte cu o mare concentrație de metal prețios, aur și argint, precum și exploatarea organizată a acestora au determinat configurarea unui oraș în care cea mai mare parte a locuitorilor au practicat sute de ani la rând meșteșugul mineritului. Nivelul de trai al membrilor comunității urbane a fost strâns legat de evoluția mineritului, cunoscând astfel atât prosperitatea, cât și stagnarea sau regresul economic.

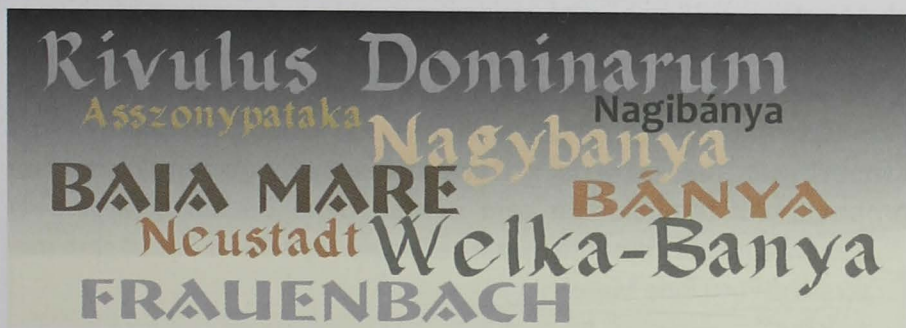

Georgius Agricola, *De re metallica libri XII*, Basel, 1557,
primul tratat despre minerit

Înfiriparea așezărilor miniere de pe valea râului Săsar era în curs de desfășurare, probabil, în ultimele decenii ale secolului al XIII-lea iar, în momentul menționării lor documentare, în prima jumătate a secolului al XIV-lea, comunitățile acestor așezări erau bine organizate, cu drepturi și obligații economico-sociale și juridice bine definite.

De altfel, este perioada în care târguri și orașe transilvane încep să devină realități economice, sociale și demografice. Orașul Baia Mare a prins contur în perioada precedentă actelor privilegiale de atestare a existenței sale, aceste acte consemnând o realitate bine definită în momentul emiterii lor.

Asemenea altor localități, înfiripate în aceeași perioadă sau mai târziu, orașul Baia Mare a avut, de-a lungul timpului, denumiri diferite și anume: *civitas, castrum* sau *castellum Rivuli Dominarum, Asszonympataka, Bánya, Nagibánya, Nagybánya* sau *Frauenbach, Neustadt, Welka-Bánya*, denumiri care sunt consemnate în documente scrise, păstrate până în zilele noastre.

Primele privilegii

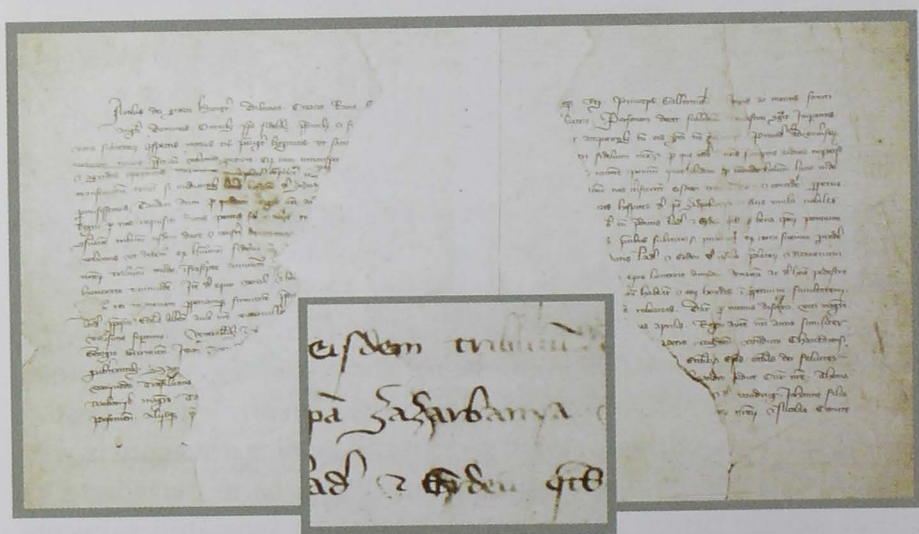
Informațiile documentare scrise sunt deosebit de importante pentru reconstituirea evoluției unei comunități. Iată cum apreciază istoricul băimărean Schönherr Gyula (1864-1908) mărturiile referitoare la Baia Mare: „Documentele scrise ale orașului nostru, vechile diplome, reprezintă nu numai valori inestimabile pentru cunoașterea trecutului, dar ele sunt niște relicve istorice veridice care, prin privilegiile regești ce au fost acordate orașului, conțin și dispoziții juridice privitoare la viața internă a pârgarilor, relevate în pergamente și hârtii decolorate, cu scrisul specific pentru fiecare epocă, întărite cu semnături și pecete, faptele personajelor participante în diversele epoci și prin aceasta, prin conținutul și formele lor, ele prezintă posterității un tablou reprezentativ despre trecut”.

Potrivit acestor vechi documente, putem spune că procesul de urbanizare a micilor așezări miniere de pe malul Săsarului, a fost, poate, mai accelerat decât în cazul altor așezări, acesta fiind favorizat, pe de o parte, de aducerea, alături de populația băștinașă, a specialiștilor germani, care erau meșteri pricepuți în practicarea mineritului și de

interesul mereu crescând al regalității maghiare și pe de altă parte de poziționarea geografică favorabilă, la o importantă răscruce de drumuri comerciale.

Chiar din primii săi 100 de ani de existență, Baia Mare a fost un important centru economic ai cărui locuitori nu numai că asigurau cele necesare traiului zilnic și achitării obligațiilor feudale ci produceau și un plusprodus considerabil care era destinat schimbului comercial.

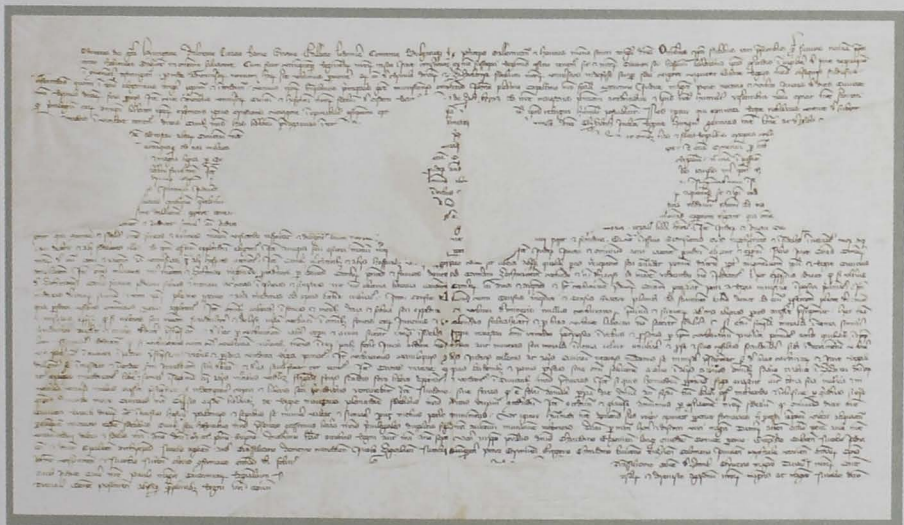
Primele măsuri menite să impulsioneze dezvoltarea mineritului în zonă sunt cuprinse în documentul emis de regele Ungariei, Carol Robert de Anjou (1301-1342), în anul 1327 (17 mai), prin care o treime din urbură (prestația în natură datorată regalității) revenea proprietarului terenului pe care existau mine de aur și argint. În document este consemnată așezarea *Zazarbánya* (Mina Săsar) care mai târziu s-a unit cu Baia Mare.

Actul privilegial emis în anul 1327 de cancelaria regelui Ungariei Carol Robert de Anjou (1301-1342), în care este menționată așezarea *Zazarbánya* (Mina Săsar), fotocopie, 1904

Cel mai vechi document scris referitor la Baia Mare, pe care-l cunoaștem, este actul emis de cancelaria regelui Ungariei, Carol Robert de Anjou, în anul 1329. Ocazia emiterii documentului a fost un proces de hotărnicie între reprezentanții magistratului din Baia Mare și posesorii pădurilor nelocuite aflate între orașele Baia Mare și Baia Sprie,

care formau, în vremea respectivă, o singură unitate administrativă. Prin acel act se acordă judeului primar al orașelor Baia Mare și Baia Sprie dreptul de a defrișa teritoriul împădurit dintre cele două orașe și de a-l popula în vederea dezvoltării mineritului în zonă. Din acest document privilegiat aflăm prima denumire oficială a orașului Baia Mare și anume „Civitas Rivuli Dominarum” (Cetatea Râul Doamnelor), actul fiind considerat document de atestare a orașului cu acest nume. Baia Mare și Baia Sprie aveau, așadar, la data respectivă, o conducere comună, iar prin popularea zonei dintre ele s-a format ulterior o așezare nouă, Tăuții de Sus. Originalul acestui document nu s-a păstrat, dar conținutul ne-a fost transmis într-un rezumat în limba latină cuprins într-un act ulterior (1479).

Diploma emisă de rege Ludovic I (1342-1382) în anul 1347, 20 septembrie
(Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale)

Incendiul care a cuprins orașul, pe la mijlocul secolului al XIV-lea, a provocat distrugerii edilitare și pierderi materiale foarte mari. În timpul acestui dezastru au fost mistuite de foc actele ce cuprindeau drepturi dobândite până atunci. Prin urmare, conducerea orașului a solicitat reînnoirea acestora.

Primul document privilegiat al orașului Baia Mare, păstrat în forma sa originală, este actul emis de regele Ludovic I (1342-1382), în anul 1347 (20 septembrie), la cererea judeului Martin, a parohului Ioan, a

magistrului Petru și a notarului Ulrich, jurați din Baia Mare și Mina Săsar (Rivulo Dominarum et Zazarbánya), de reînnoire a unor privilegii.

Scenă alegorică, secolul XVIII, stampă

Reprezentanții orașului au făcut aceste solicitări „în numele tuturor orașenilor și oaspeților noștri”. Astfel, ne sunt oferite primele informații documentare despre locuitorii orașului Baia Mare. Aflăm că exista o populație mai veche, „orașenii” și o populație mai nouă, așa numiții „oaspeți”, care erau coloniștii (specialiștii străini), aduși pentru impuls ionarea activităților miniere.

În virtutea prevederilor din acest document a fost numit la

conducerea orașelor Baia Mare și Baia Sprie un comite de cămară comun, iar comunitățile au primit dreptul de a-și alege judele și jurații care să se pronunțe atât în procesele obișnuite cât și în cele ale minerilor. Prin același act, locuitorii celor două orașe au primit dreptul de a se folosi de Pădurea Neagră (*Silva Nigra*), aflată între ele, „fără nici o piedică”, pentru procurarea lemnului necesar construirii caselor și la activitățile miniere, au primit dreptul de judecată în interiorul orașului pentru „toate pricinile, deopotrivă cele mari și cele mici”.

În același timp, locuitorii orașului Baia Mare au dobândit dreptul de practicare a comerțului, cu scutire de vamă pentru anumite produse și de organizare, o dată pe an, a târgurilor de cincisprezece zile, dreptul de a construi un sistem fortificat de apărare (val de pământ cu șanț și palisadă). Prin aceeași diplomă din anul 1347, au fost stabilite hotarele proprietăților orașului la 3 mile de jur împrejur „peste toate pământurile și pădurile regești, în afară de satele care au fost întemeiate până acum și în afară, de asemenea, de pământurile, pădurile și moșiile nobililor...”. Această ultimă prevedere a generat o serie de neînțelegeri între locuitorii orașului și feudalii vremii, inclusiv cu familia Dragfi, în posesia căreia se aflau întinse domenii situate în jurul orașului.

În complexitatea sa, documentul prevede și o serie de privilegii pentru activitățile miniere desfășurate pe teritoriul orașului. Astfel, alături de consiliul orășenesc, în Baia Mare a funcționat un Oficiu al comitelui cămării, a cărui îndatorire principală viza supravegherea mineritului și, îndeosebi, strângerea urburii convenite regelui. A fost instituit dreptul de a alege anual un jude al minerilor („magistrum montis”) care, împreună cu judele („judex”) și consiliul orașului („magistratus”), supravegheau activitățile desfășurate în mine și aveau dreptul de judecată a pricinilor legate de minerit. Atenția deosebită

acordată în acest document dezvoltării mineritului certifică interesul mare pe care îl avea regalitatea față de principala îndeletnicire a locuitorilor orașului care, era, de altfel, și principala sursă de venit pentru visteria statului. De toate aceste drepturi, reînnoite sau dobândite prin acest act, a beneficiat comunitatea băimăreană, orașul dobândind astfel, în administrarea interioară, o considerabilă autonomie care limita simțitor amestecul instituției comitatului de la Satu Mare, din care a făcut parte în tot Evul Mediu. Din perspectiva acestor drepturi și libertăți, orașul Baia Mare poate fi asemănat cu orașul Cașovia (Košice din Slovacia de azi) iar, în raport cu alte orașe din Transilvania se individualizează prin obținerea primului privilegiu de organizare a unui târg anual, înaintea orașelor Bistrița, Brașov și Sibiu cărora acest drept le este acordat după anul 1350.

Scenă alegorică, secolul XVIII,
detaliu

Sigiliu, timbrat și în ceară,
al orașului Baia Mare, 1483

În prima jumătate a secolului al XIV-lea, în conformitate cu informațiile oferite de aceste izvoare istorice, orașul Baia Mare a beneficiat de libertăți și privilegii care i-au conferit statutul special de *oraș liber regal*, păstrat până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Biserica și Turnul Sfântul Ștefan

Mărturii de necontestat ale trecutului istoric al orașului Baia Mare sunt vechile construcții ridicate de membrii comunității baimărene în diferite momente ale vieții cotidiene, legate de nevoile economice, sociale, spirituale, culturale sau militare. Aceste edificii, cu inerentele schimbări survenite în timp, sunt astăzi monumente istorice emblematice pentru orașul Baia Mare.

O mărturie a importanței economice, în primul rând, dar și a unei apreciable dezvoltări la care ajunsese orașul Baia Mare în secolul al XIV-lea, o constituie finalizarea Bisericii „Sfântul Ștefan”, edificiu deosebit de impunător și măreț pentru acele timpuri. Istoria monumentalei biserici de cult catolic coincide în bună parte cu istoria orașului. Construcția ei, în stilul gotic specific acelei perioade, a început, cel mai probabil, la sfârșitul secolului al XIII-lea sau în primele decenii ale secolului al XIV-lea. În privilegiul emis de regele Ludovic I în anul 1347,

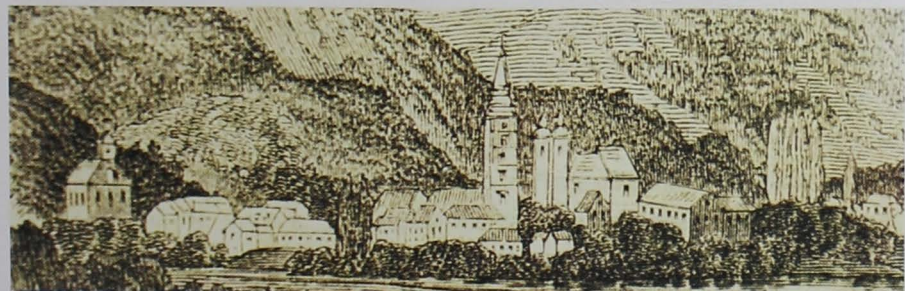
se spune că o parte a veniturilor realizate „din vama vinului străin întors în oraș precum și după măsură, să fie întrebuințat pentru construirea bisericii, iar materialele de construcții necesare, să fie transportate din pădurile regale”. Un alt privilegiu, emis tot de regele Ludovic I, în primăvara anului 1376, nu mai menționează defel lucrări la biserică, ceea ce semnifică finalizarea construcției.

Fragmente din arhitectura Bisericii gotice „Sfântul Ștefan”, secolele XIII-XIV

În timp, edificiul a fost afectat de mai multe catastrofe. La mijlocul secolului XVI, un trăsnet a distrus acoperișul, iar în timpul asediului orașului din 1567 construcția a suferit din nou stricăciuni destul de serioase (în acel an, Ioan Sigismund, principele Transilvaniei a atacat orașul Baia Mare pentru a-l recupera de sub stăpânirea Habsburgilor, moment în care toată partea de sud a orașului, cu zidurile de apărare și construcții, inclusiv biserica, au fost puternic deteriorate). Începând cu sfârșitul secolului al XVII-lea, biserica a fost obiectul rivalității între catolici și reformați, prin urmare, nici una dintre părți nu s-a îngrijit de întreținerea acesteia, motiv pentru care a intrat aproape în faza de ruinare.

Un alt dezastru natural, în anul 1769, a afectat atât acoperișul bisericii cât și al turnului. Turnul a fost refăcut, dar biserica nu, așa că elemente din zidurile bisericii au fost folosite în alte construcții din oraș, iar în anul 1847, cu acordul Episcopiei de Sătmar, ruinele au fost strivite cu praf de pușcă. Din impunătorul edificiu al *Bisericii Sfântul Ștefan*, singurul element păstrat până astăzi este turnul-clopotniță, respectiv *Turnul Sfântul Ștefan*. Numele turnului vine de la primul rege al Ungariei,

Ștefan I (1000-1038), canonizat ca sfânt al Bisericii Catolice în anul 1083.

Potrivit tradiției istorice a orașului, trecutul îndepărtat al turnului este legat de numele lui Ioan de Hunedoara (1446-1453) și victoria asupra turcilor de la Ialomița (2 septembrie 1442), iar lucrările de finalizare sunt legate de numele regelui Matia Corvin, amintirea căruia „a fost vestită de blazonul astupat în zidul lateral înspre apus” după cum consemnează în scrierile sale istoricul Schönherr Gyula.

Turnul este o construcție temeinică, din piatră cioplită, cu pereți ce ating pe alocuri o grosime de 2 m. Intrarea dinspre sud și scările în spirală, făcute tot din piatră, conduc spre etajele superioare care adăpostesc clopotele și orologiul, ajungându-se, în final, la foisorul cu arcade. Elemente arhitecturale din vechea biserică gotică sunt vizibile pe latura de vest și nord-vest, peretele dinspre vest cuprinde și un frumos detaliu de arhitectură medievală, respectiv fereastra rotundă (rozeta), dar și o casetă cu reprezentări din vechiul sigiliu al orașului. Pe latura

de sud se află încastrată o altă casetă, ce reprezintă în relief o figură în armură, cu paloș și buzdugan în mâini, probabil cavalerul *Roland*, simbolizând drepturile orașului.

„Tabla Roland”, basorelief pe latura de sud a Turnului Sfântul Ștefan

Pe lângă destinația sa, de clopotniță pentru impunătoarea biserică gotică, Turnul Sfântul Ștefan sau „turnul mare” a fost, de-a lungul timpului, și un loc ideal pentru observarea atentă a orașului și a împrejurimilor acestuia, mai ales după adăugarea foisorului în anul 1770. Din primele decenii ale secolului XVII, utilitatea sa a fost amplificată prin montarea primului orologiu mecanic, în anul 1628, de către maistrul lăcătuș Jakab Lakatos, originar din orașul Eperjes (Presov-Slovacia), în schimbul sumei de 500 de forinți. Vechiul orologiu era acționat de mari greutateți de piatră, singurele mărturii păstrate astăzi în colecțiile muzeului și prezentate publicului vizitator.

În contextul etapelor următoare de extindere și modernizare, etape reflectate și în structura turnului, acesta a devenit treptat un simbol al orașului, importanța sa pentru comunitatea baimăreană fiind în continuă creștere.

Un nou orologiu a fost montat în turn la sfârșitul secolului XIX. Pe angrenajul roților dințate care acționează mecanismul este inscripționat numele meșterului ceasornicar, *DADAY JÓZSEF*, și atelierul de orologerie din Oradea, unde a fost confecționat în anul 1895. În perioada 1996-1998, mecanismul dezafectat a fost recuperat din turn de către specialiștii Muzeului de Istorie, supus procedurilor de restaurare-conservare și expus publicului vizitator.

Turnul Sfântul Ștefan a suferit în timp mai multe distrugerii (1567, 1647, 1769, 1869), cel mai adesea provocate de incendii, unele dintre acestea de mari proporții, dar a fost reabilitat de fiecare dată. Acoperișul turnului a suferit modificări mai importante după incendiul din 1769, când a fost refăcut coiful în stil baroc (bulb de ceapă) și în perioada lucrărilor de reabilitare din anii 1898-1899, când a primit forma pe care o cunoaștem astăzi.

O valoare documentară deosebită, pentru acel moment de sfârșit al lungii perioade de dominație edilitară și spirituală pentru biserica gotică *Sfântul Ștefan*, îi revine imaginii desenate de Zsigmond Pap de Törökfalva (Buteasa), în anul 1842, lucrare donată de autor Muzeului Orășenesc în anul 1902. În totalitate, compoziția tematică este ocupată de ruinele bisericii și de turnul clopotniță al acesteia. Importanța documentară constă în faptul că, după știința noastră, este singura imagine păstrată a acestor ruine care, peste câțiva ani, (1847) aveau să fie înlăturate definitiv.

Fără îndoială, faptul că în Baia Mare a fost construită, în perioada începuturilor sale ca oraș medieval, o biserică-hală, de

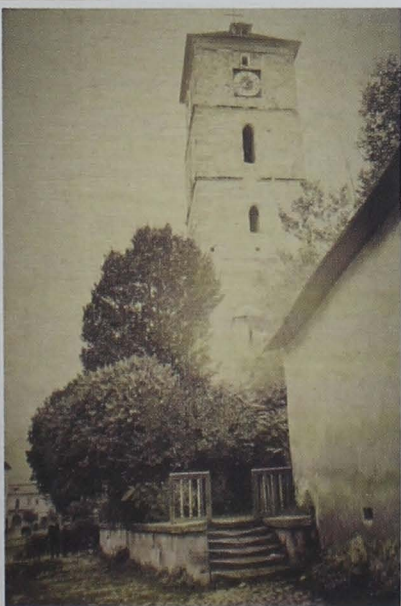

dimensiuni impresionante, demonstrează prosperitatea și bunăstarea locuitorilor într-atât încât își permiteau să întrețină unsprezece capelani pe lângă parohul bisericii, situație unică la vremea respectivă în tot regatul ungar.

Actuala configurație a spațiului din imediata apropiere a turnului este rezultatul proiectului „Reabilitarea și promovarea identității culturale și istorice *Piața Cetății-Turnul Ștefan*”, proiect derulat în perioada 2011-2015 de către Primăria municipiului Baia Mare.

Turnul Sfântul Ștefan în
fotografii din secolul XIX și
detalii de arhitectură

Familia Huniazilor

Ca urmare a amanetării de către despotul sârb Gheorghe Brancovici a domeniilor orașului Baia Mare, în anul 1445, ele au ajuns în proprietatea lui Ioan de Hunedoara, voievod al Transilvaniei (1441-1446), guvernator al Ungariei (1446-1453), urmând o etapă de dezvoltare în care se reglementează organizatoric mineritul și se acordă cetățenilor orașului noi privilegii.

În anul 1446 (16 ianuarie), Ioan de Hunedoara a vizitat orașul Baia Mare și a dispus construirea unui castel fortificat pentru soția sa Elisabeta, edificiu cunoscut astăzi sub numele de „Casa Elisabeta” sau „Casa Iancu de Hunedoara”. Din construcția impunătoare și fortificată de altădată stau mărturie arcadele (contraforții) suspendate peste vechea stradă care făcea odinioară legătura între piața orașului și monetărie. Moartea neașteptată a voievodului, în anul 1456, după marea sa victorie asupra turcilor obținută la Belgrad, nu a anulat lucrările începute, acestea fiind finalizate ulterior de fiul său.

„Casa Iancu de Hunedoara” sau
„Casa Elisabeta”

Schimbările accelerate de la sfârșitul secolului al XV-lea, perioada domniei regelui Matia Corvin (1458-1490), definesc profunzimea transformărilor societății medievale central europene. Deschiderile aduse de guvernarea sa se resimt puternic și în evoluția orașului Baia Mare, regele fiind, în general, adeptul dezvoltării orașelor

și al întăririi autonomiei acestora.

Matia Corvin a fost așadar protagonistul unui capitol deosebit de important al istoriei orașului, perioada domniei sale coincidând cu un considerabil avânt economic în bazinul minier băimărean. Urcarea pe tronul Ungariei în anul 1458 a însemnat pentru oraș sfârșitul conflictelor între curtea regală și familia Huniazilor, redobândirea autonomiei și dezvoltarea sa ca *oraș liber regal* minier.

Nu trebuie să uităm însă că interesul vădit al regelui Matia Corvin față de acest spațiu se datorează în bună parte bogatelor filoane de aur și argint care au dat regelui în jur de 500 de kilograme de aur anual, monetăria din Baia Mare realizând în perioada respectivă peste 30% din toată cantitatea de monede bătute în regat, circa 20.000 florini de aur. În anul 1469 (9 noiembrie) regele a acordat orașului Baia Mare dreptul de a se înconjura cu ziduri trainice de piatră.

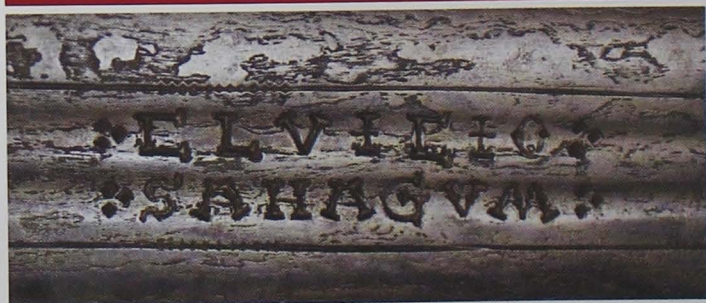
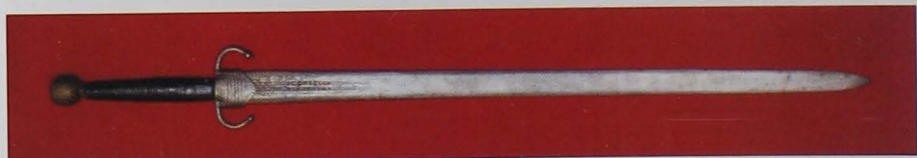

Fragment din zidul de apărare al orașului, situat pe str. Monetăriei

Documentul emis la cererea judeului orașului se referă la incursiunile voievodului Moldovei, Ștefan cel Mare, în Ardeal, cu scopul de a răzbuna pustiirea Moldovei de către armata lui Matia în anul 1467, când acesta a ajuns la Baia împreună cu Petru Aron, în care vedea un pretendent la tronul Moldovei. Ziduri puternice din piatră și cărămidă, cu bastioane dispuse în jurul orașului vor înlocui vechile palânci și valuri de pământ. Astăzi, „Turnul Măcelarilor” reprezintă mărturia cea mai concretă a existenței vechiului zid al Băii Mari.

Un alt privilegiu important, acordat în anul 1484 (25 iunie), de către regele Matia Corvin a fost dreptul de aplicare a pedepsei capitale, „jus gladii”, care a întărit considerabil puterea de judecată a judeului și juraților orașului. Martor al acestui drept important primit de oraș este paloșul vechi, intrat în grija comunității în anul 1903, cu numele de „barda gădelui”. Acest paloș la două mâini, produsul unui atelier din Toledo, probabil din secolul al XVI-lea sau al XVII-lea, cu text în limba latină inscripționat pe lamă, ELV+E+O SAHAGUM, este unul dintre puținele însemne ale puterii păstrate până în zilele noastre.

Paloșul orașului („barda gădelui”), secolele XVI-XVII

Organizare internă

Î

n conformitate cu informațiile documentare scrise, orașul medieval era condus de un *magistrat*, organism superior al administrației orășenești, echivalentul *primăriei* de astăzi. În componența acestuia intrau *jurații*, aleși anual din rândul orășenilor înstăriți și cu aptitudini administrative, dintre ei fiind ales *jucele primar*, care putea să ocupe această funcție mai mulți ani la rând. Ceea ce a diferențiat orașul Baia Mare de alte orașe din Transilvania, spre exemplu Sibiu, Brașov sau Cluj, a fost faptul că *jucele primar* ales de comunitate nu era dublat de un *juce regesc*, ceea ce însemna o mai mare autonomie și, ca atare, un important privilegiu. Hotărârile luate de conducerea orașului reflectau în esență puterea acesteia, iar actele în care erau acestea cuprinse aveau nevoie de legalitate și autentificare, prin urmare era necesar un sigiliu care să reprezinte orașul și comunitatea sa. Cel mai vechi sigiliu cunoscut al orașului este cel octogonal, impresionant ca dimensiuni, formă și realizare tehnică. Acest sigiliu, executat la mijlocul secolului XIV, folosit până în anul 1480 și descoperit întâmplător în anul 1904, prin conținutul inscripției în limba latină, ne transmite peste timp ceea ce considera comunitatea orașului că este cel mai important pentru ea, în vremurile acelea și anume: *Sigiliul orașului Râul Doamnelor. Dragostea dintre cetățeni este supremație a orașului* („*Sigillum de Rivulo Dominarum. Mutuus Amor Civium Optimum est Civitatis Firmamentum*”).

Tipar de sigiliu al orașului medieval Baia Mare, mijlocul secolului XIV

Compoziția tematică din câmpul central al sigiliului mare (octogonal), legată de principala ocupație a membrilor comunității urbane și anume mineritul, a fost preluată de sigiliile următoare.

Tipar de sigiliu al orașului Baia Mare, argint, 1483

Astfel, este sigiliul mic, din anul 1483, care păstrează acea compoziție stilizată precum și numele orașului, *Sigiliul orașului Râul Doamnelor, 1483 („S.(igillum) Rivuli Dominarum 1483”)*. Se presupune că placa tiparului sigilar este opera unui meșter argintar din Baia Mare. Acest sigiliu a fost folosit până la mijlocul secolului al XVII-lea, când apare un altul care a păstrat, de asemenea, compoziția tematică din câmpul central al vechiului sigiliu. Acest tipar de sigiliu, nedatat, nu se știe de ce, nu s-a statornicit, deoarece peste scurt timp s-a revenit la modelul tiparului din anul 1483. Legenda, în limba latină, este: „*Sigillum Civitatis Rivuli Dominarum*”, în traducere: *Sigiliul orașului Râul*

Doamnelor. Schimbări importante în conținutul și compoziția sigiliilor următoare vor apărea doar în jurul anilor 1843 și, mai târziu, după anii 1904.

Tipar de sigiliu al orașului Baia Mare, secolul XVII, argint

Magistratul dezbătea problemele comunității și lua hotărâri spre rezolvarea lor, acestea fiind consemnate și urmărite, ulterior, până la punerea în practică. Cel mai vechi protocol al magistratului din Baia Mare, păstrat până astăzi, este din anul 1560, iar primul din care aflăm informații despre componența acestuia este din anul 1569, când orașul era condus de un jude primar (care era un meșter lăcătuș) și de 14 jurați (dintre care unul era brutar, unul măcelar, altul negustor). Numărul juraților a fost diferit în timp. Astfel, tot din documente aflăm, spre exemplu, că în anul 1658, alături de judele primar erau și 60 de jurați ai cetățenilor, ale căror sarcini erau împărțite corespunzător celor cinci sectoare în care era structurat orașul. Dintre aceștia, un jurat se ocupa cu soluționarea problemelor locuitorilor, doi se ocupau de construcții, doi erau judecători ai pieței, unul era notar și așa mai departe. În timp, funcțiile juraților s-au diversificat, fiind în mod direct raportate la evoluția economică și social-politică a orașului. Structura magistratului, în mare, a rămas aceeași multă vreme, schimbări esențiale apărând doar în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, când „legile josefine” delimitează riguros competențele politico-juridice de cele economice.

Fotografie dinspre sud a orașului Baia Mare, începutul secolului XX

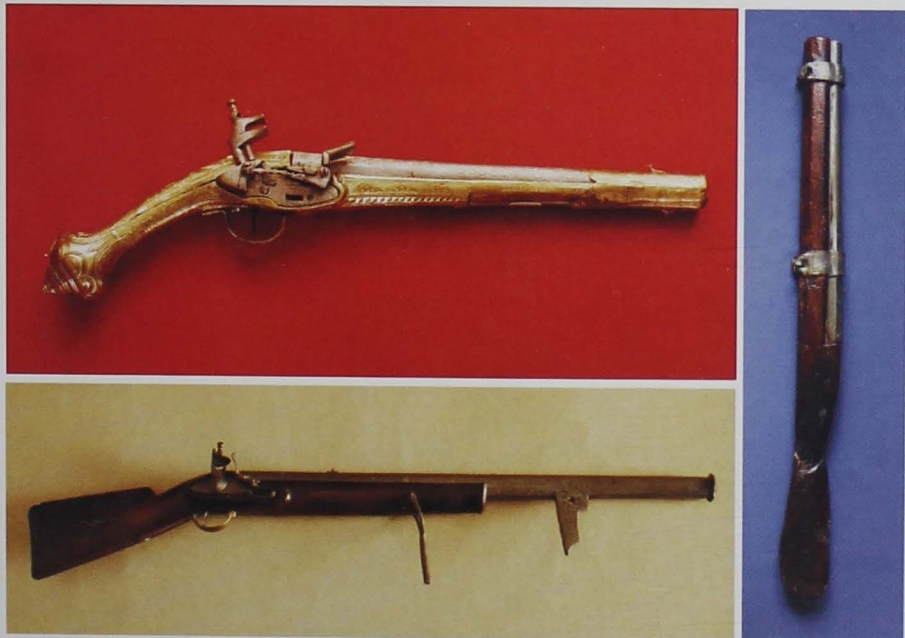
Organizarea internă a orașului Baia Mare se aseamăna cu aceea a altor orașe medievale din Transilvania. Viața cotidiană a locuitorilor se desfășura în incinta fortificată, mai mult sau mai puțin vulnerabilă în fața pericolului extern. După anul 1469, ca urmare a privilegiului acordat de regele Matia Corvin, de jur împrejurul orașului, în locul vechiului sistem de apărare, au fost construite ziduri puternice din piatră și cărămidă, iar în interior castele, unele întărite cu bastioane și valuri de pământ. Accesul în interiorul orașului se făcea prin patru porți principale.

Poarta Podului (poarta de nord a orașului), acuarelă, 1802

Două dintre acestea, respectiv, Poarta Maghiară (poarta de sud, azi zona Pieței Izvoarelor), unde se afla și una dintre închisorile orașului, și Poarta Podului (poarta de nord), azi, str. Podul Viilor sunt amintite

pentru prima dată în evidențele veniturilor și cheltuielilor pe anul 1599. Ele erau prevăzute cu poduri mobile și erau considerate porțile mari. Celelalte porți, considerate mici, erau poziționate spre răsărit (azi, str. Vasile Lucaciu, în zona Bisericii Ortodoxe), respectiv spre apus (azi, str. Gheorghe Șincai, în zona colegiului cu același nume). Toate cele patru porți erau riguros păzite, tot astfel fiind verificate și persoanele care intrau sau ieșeau din oraș.

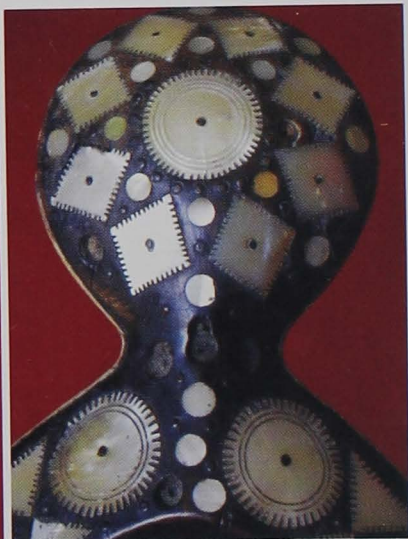

Arme de foc, secolele XVII-XVIII

Zidurile împrejmuitoare erau prevăzute din loc în loc cu bastioane puternice, unele dintre acestea fiind amintite în documente, precum Bastionul Măcelarilor, singurul care se mai păstrează și astăzi, Bastionul Dogarilor, Turnul roșu sau Turnul de sânge.

Apărarea orașului în fața atacurilor din afară s-a făcut cu armele și mijloacele specifice diferitelor perioade istorice. Spre exemplu, în jurul anilor 1550, în incinta monetăriei erau păstrate arcebuze și pulberea necesară folosirii lor, o balistă veche și mai multe arcuri cu săgeți și piese de harnașament pentru cai. Din documente rezultă că, prin grija magistratului, orașul procura praf de pușcă și tunuri, iar din

1560 până după 1848 a funcționat în oraș chiar o manufactură de praf de pușcă. Expediția turcească din anul 1661, când cele două orașe, Baia Mare și Baia Sprie au scăpat de incendii și prădăciuni în schimbul unor importante sume de bani, și, mai târziu, jafurile pricinuite de oștile poloneze, au supus la grea încercare populația orașului. Pentru o mai mare siguranță a locuitorilor se înăsprește controlul porților de acces în interior. Acestea erau păzite de mercenari germani înarmați, iar ieșirea era permisă doar pe baza unor acte eliberate de magistratul orașului, acte pentru care se plăteau bani mulți.

Șa de lemn cu decor din sidef, secolul XVIII

O mare problemă pentru orașe și pentru localitățile din jurul lor, în perioada Evului Mediu, în general, a fost delimitarea domeniilor aparținătoare. Neînțelegerile erau foarte frecvente iar, uneori, procesele pentru soluționarea lor durau ani îndelungați. Asemenea conflicte au existat și între cele două orașe vecine, Baia Mare și Baia Sprie dar și între acestea și localitățile din imediata lor vecinătate. Neînțelegeri au fost semnalate în documente încă din a doua jumătate a secolului XIV (1379, 1384), iar conflictele și procesele s-au manifestat cu o oarecare periodicitate în evoluția istorică a localităților din această zonă.

Societate și civilizație urbană

Odată cu dezvoltarea orașului au început să se distingă păturile sociale în care era structurată populația. Pe de o parte erau funcționarii regali, administratorii minelor, oficialitatea locală, clerul și proprietarii de pământ și mine, pe de altă parte erau lucrătorii mineri și monetari, meșteșugarii, negustorii săraci, agricultorii și săracii care își câștigau existența cu muncile ocazionale.

Ciocanele încrucișate, simbol al mineritului

În primele decenii ale secolului al XVII-lea s-au făcut noi colonizări cu lucrători minieri germani care au primit drepturi și privilegii legate de activitățile de exploatare a zăcămintelor aurifere din zonă. Tot atunci împăratul Rudolf al II-lea a întărit anumite privilegii acordate anterior. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea orașul Baia Mare și împrejurimile sale au intrat în atenția turcilor, dar și a Imperiului Habsburgic. În aceste condiții magistratul Băii Mari, pentru a feri orașul de prădare, a dat suma de 10.000 de taleri lui Ahmed Bei, în anul 1660. Banii au fost plătiți din taxele adunate de la localnici și din împrumuturi, sacrificând veniturile orașului pe mai multe decenii. Restituirile acestor împrumuturi mai erau încă în curs în anul 1737, așa cum rezultă din documentele de evidență ale acestora, păstrate în arhivă.

Arme albe, iatagane, secolul XVIII.

Contextul general creat de situația economică și socială mult înrăutățită în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, condițiile nou create de amplul proces de restructurare și reșezare politică a Principatului transilvan, războaiele purtate pentru alungarea turcilor din Ungaria, dar și luptele interne sau religioase au transformat această perioadă într-una din cele mai dificile pagini din istoria românilor.

Diploma Leopoldină (1691) statornicea din punct de vedere juridic poziția Transilvaniei în cadrul Imperiului Habsburgic și semnala începutul unui nou regim, monarhic și autoritar, care aduce modernitate, dar și o creștere considerabilă a obligațiilor publice. Toate

acestea s-au răsfrânt și asupra orașului Baia Mare dar și a întregii regiuni, evenimentele consemnate documentar făcând dovada acestor influențe. Instabilitatea, lipsurile și nesiguranța, adâncirea crizei politice au determinat creșterea în amploare a manifestărilor sociale.

Bustul din bronz al lui Grigore Pinte (autor Ioan Marchiș),
cămășa de zale atribuită haiducului și obiecte uzuale specifice secolului XVIII

Orașul Baia Mare a fost în această perioadă asaltat de mulțimea țăranilor fugiți de pe moșii cu speranța găsirii unui loc de muncă la minele din zonă, fenomen care a atras după sine creșterea numerică a solicitărilor de extrădare venite din diferite părți ale Transilvaniei. O mare parte a iobagilor lua drumul codrilor, haiducia devenind îngrijorătoare pentru autoritățile militare și civile. Pădurile munților Gutii mișunau de haiduci, iar magistratul celor două orașe, Baia Mare și Baia Sprie, era solicitat pentru prinderea acestora și restabilirea ordinii.

În acest context apare pe scena istorică haiducul Grigore Pinte (Viteazul), care a generat o amplă mișcare socială (1693-1703), în care orașul Baia Mare a fost deseori teatrul desfășurării unor importante evenimente consemnate documentar, inclusiv moartea haiducului în anul 1703 (14 august).

Pistol cu cremene și buzdugan ghintuit, secolul XVIII,
arme atribuite haiducului Grigore Pinte

Despre cum arăta orașul Baia Mare în Evul Mediu avem informații documentare de abia din jurul anilor 1600. În conformitate cu acestea, orașul a fost împărțit mai întâi în cinci sectoare (1604), ulterior (1643) în patru sectoare, cu câte 4-5 străzi fiecare. Mulțumită acestor documente s-a putut face o reconstituire a vechiului plan al orașului din care se poate observa forma aproximativ circulară, ușor alungită spre sud.

Reconstituire după harta orașului Baia Mare din anul 1783, autor Zamfir Șomcutean

Civilizația urbană capătă noi dimensiuni prin mici, dar semnificative schimbări, care au influențat în bine viața de zi cu zi a locuitorilor. Spre exemplu, în anul 1641 a fost construită o conductă pentru apă potabilă. Conducta era făcută din lemn de carpen, iar din loc în loc era legată cu alte conducte din fier, aramă, ceramică și chiar din sticlă. Pentru întreținerea întregii rețele de apă a fost angajat un maestru de apeducte, plătit de către oraș.

În aceeași perioadă, pe dealurile dinspre nord ale orașului începe să fie cultivat castanul comestibil, care a jucat un rol din ce în ce mai important în evoluția comunității băimărene. Relevant este, spre

exemplu, faptul că, în anul 1655, judele de curte al Cetății Sătmăruului interzice băimărenilor „să facă pagubă în căstănișul de lângă mina veche, părăsită” (Dealul Crucii), acesta fiind foarte preocupat de protejarea recoltei de castane.

Imagine de ansamblu a orașului Baia Mare, spre nord, fotografie, secolul XIX

La mijlocul secolului XVI, în contextul victoriei Reformei religioase, la Baia Mare a fost înființată *Schola Rivulina*, prima școală evanghelică reformată superioară care, mai bine de două secole, a pregătit slujitori ai bisericii și învățători. Prin activitatea acestei importante instituții educative orașul devine și un important centru de pregătire școlară.

În anul 1653, *Schola Rivulina* a devenit *Collegium*, care în anul 1692 a fost preluat de iezuiți și transformat în *Gimnazium*. Până în anul 1711, *Schola Rivulina* a funcționat într-o clădire aflată pe locul în care astăzi se află Cercul Militar, fiind frecventată de către maghiari, germani și români. După o scurtă perioadă în care a fost retrocedată reformatșilor, în 1711, școala a fost din nou preluată de iezuiți, astfel încât elevii școlii reformate au părăsit instituția, primind un teren pentru construirea altei școli.

Meșter-grindă, fragmentată, din edificiul fostei școli reformate,
Schola Rivulina, secolul XVII ?

O mărturie importantă pentru istoria acestei prestigioase școli băimărene a fost descoperită în jurul anilor 1900. Este vorba despre o meșter-grindă, cu următorul text în limba latină inscripționat pe ea: SCHOLA ECCLAE HELVETICAE CONFESSIO; N. BANSIS. RESTAURATA SUB JUD. GRSI. D. SF. DE...SF. HUNYAD ET STF. JEREMIAS CVRAT B.S., în traducere: „Școala bisericii de credință helvetică din Baia Mare restaurată în timpul judeului nobil De... Ștefan și al curatorilor Hunyadi Ștefan și Jeremias Ștefan”. Grinda a fost descoperită în incinta casei nr. 2 din Piața Libertății de azi, casă care a adăpostit o vreme vechea școală confesională. Trebuie să menționăm însă faptul că prima instituție de învățământ din orașul Baia Mare a fost înființată mult mai devreme. Încă din anul 1388 apare menționată existența unei școli orășenești aflată sub conducerea rectorului Teodoric și care funcționa probabil pe lângă biserica „Sfântul Ștefan”.

În ceea ce privește populația orașului se poate doar aproxima numărul acesteia pe baza informației documentare din anul 1643 care ne spune că, în Baia Mare, la acea dată, erau 956 capi de familie, respectiv de contribuabili, astfel încât numărul locuitorilor putea oscila

între 2800 și 3000 (socotind 3 membri în familie) sau între 3800 și 4000 (raportat la o medie de 4 membri în familie). În perioada următorilor 100 de ani, populația scade ca număr din cauza invaziilor turco-tătare și a molimelor.

Sfeșnic și foarfeci pentru stins lumânări, secolul XVIII

În jurul anilor 1750, structura edilitară a orașului, în mare, cuprindea: 555 de case, din care doar 48 erau din piatră sau cărămidă, iar dintre acestea 30 erau amplasate în piața centrală, celelate 18 fiind așezate pe străzile adiacente. Edificiile trainice erau fie sedii de instituții, fie proprietatea unor membri bogați ai comunității.

Pahare de sticlă, pictate, secolul XVIII

Majoritatea clădirilor erau din lemn, acesta fiind principalul material de construcție chiar și în mediul urban, până după anii 1800. Înainte și după acest an orașul începe ușor să se extindă în afara zidurilor, configurația sa rămânând însă aproximativ aceeași.

Mărturiile iconografice, cu mare valoare documentară, completează aceste informații scrise. Astfel, sunt imagini (desene, acuarele, gravuri, grafică) din orașul ultimelor decenii ale secolului XVIII și din primele decenii ale secolului XIX, în care se regăesc importante edificii în diferite faze ale evoluției lor. Spre exemplu, o imagine realizată în tuș, de baronul Franz von Hahlberg und Landau, la 12 iunie, 1787, ne oferă câteva amănunte semnificative.

Ansicht vom Felde zur Bräu: Buch: Dorf Tautsch und der Ort: Bergstadt Kossobrunn in Ober: Ungarn. Verfertigt durch Franz von Hahlberg und Landau, 1787

Vedere spre vechea berărie din Baia Sprie, satul Tăuții de Sus și orașul minier regal Baia Mare, stampă, autor Franz von Hahlberg und Landau, 1787

În ansamblu, tematica acestei lucrări este deosebit de generoasă și complexă, deoarece reușește să cuprindă imagini din trei localități (Baia Sprie, Tăuții de Sus, Baia Mare). Interesul nostru se îndreaptă spre registrul secundar al stampeii, rezervat Băii Mari. Aici se află reprezentări, de mici dimensiuni, ale acestor edificii foarte importante secole la rând pentru comunitatea băimăreană, respectiv,

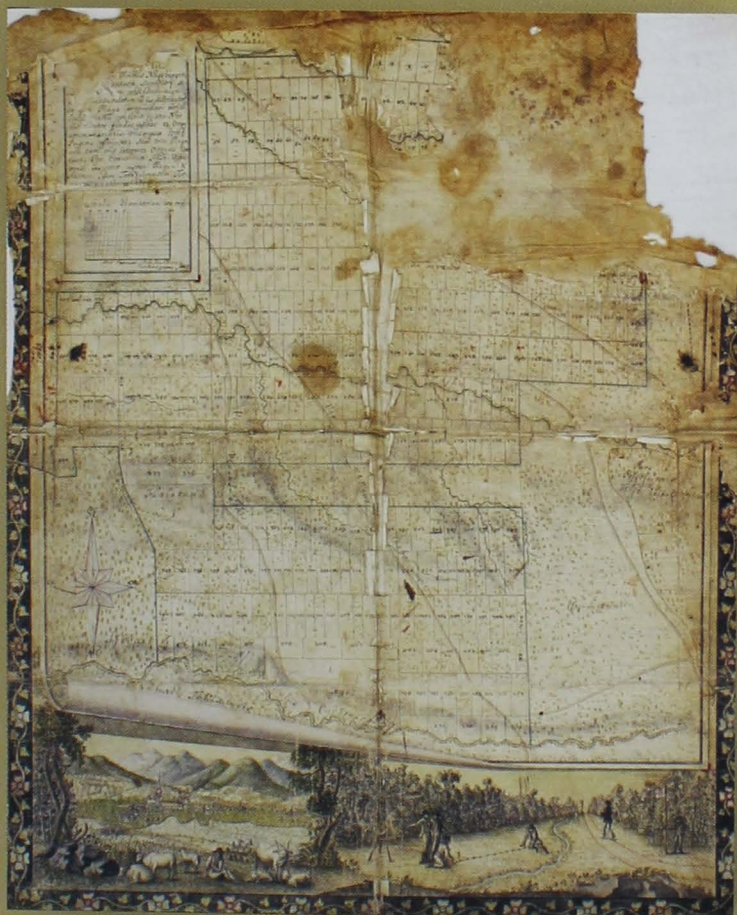
ale complexului arhitectural format din monumentală biserică gotică „Sfântul Ștefan” și turnul-clopotniță cu același nume. Din vechea construcție, odinioară principala dominantă a orașului, respectiv din biserica gotică, în ultimele decenii ale secolului XVIII, după incendiul din anul 1769, se mai păstrau doar pereții, sacristia și o parte a acoperișului din zona altarului. Într-un plan mai îndepărtat al aceluiași registru se distinge silueta Turnului Măcelarilor (Bastionul de muniții), componentă importantă a vechii centuri de piatră din sistemul medieval de apărare al cetății, a cărei construcție a fost începută în ultimele decenii ale secolului XV și Capela Rozalia, construită în anul 1771, când orașul era bătut de pestă (ciumă).

Imagine de ansamblu a orașului Baia Mare dinspre vest, stampă, sfârșitul secolului XVIII

O altă imagine a orașului a fost realizată în anul 1809 de către același autor, aceasta fiind amplasată în registrul inferior al unui plan topografic. Este vorba despre o compoziție în culori pastelate care, la rândul său, este alcătuită din trei imagini distincte cu tematică diferită, respectiv o scenă câmpenească, o scenă de lucru în teren a topografilor și imaginea care prezintă Baia Mare privită dinspre sud, suprapusă primei scene. În această ultimă secvență în contextul edilitar mai extins

al orașului sunt scoase în evidență edificii importante precum Gimnaziul superior de stat, Biserica romano-catolică „Sfânta Treime” și, desigur, turnul bisericii „Sfântul Ștefan”, ruinele acelei construcții gotice nefiind cuprinse în lucrare, din cauza unghiului din care este realizată imaginea.

Plan topografic al zonei Baia Mare, autor Franz von Haxlberg und Landau, 1809

Este perioada în care structura demografică și confesională a orașului s-a schimbat spectaculos, societatea începând să iasă din tiparele medievale.

Din secolul al XVIII-lea pătrunderea elementului românesc în interiorul orașului a fost tot mai pronunțată și acest fapt s-a datorat în primul rând necesității forței de muncă, care a dus la o creștere considerabilă și rapidă a populației românești în rândul locuitorilor orașului. Românii de confesiune greco-catolică au început demersurile pentru obținerea unui teren necesar ridicării unei biserici proprii. După multe insistențe, la intervenția suveranei Maria Tereza, în anul 1767, aceștia au primit din partea orașului un teren pentru construirea bisericii și a unei școli în partea de răsărit a orașului, dincolo de zidul de apărare, între acesta și actuala stradă Baia Sprie. Înălțarea bisericii românești a început în anul 1771, iar în anul 1787 comunitatea confesională este consemnată ca având un paroh și 1.114 credincioși.

Și alte confesiuni și-au construit biserici. Astfel, între anii 1717 și 1720, s-a construit Biserica romano-catolică „Sf. Treime”, lăcaș de cult deținut de iezuiți până la desființarea ordinului, în anul 1773, când a devenit biserică parohială.

Nagybánya

Róm. kat. templom

Biserica Romano-Catolică „Sfânta Treime”, ilustrată din primele decenii ale secolului XX

La 6 septembrie 1782, împăratul Iosif al II-lea a donat fostului ordin iezuit biserica parohială a orașului Baia Mare, cu toate bunurile care îi aparțineau, în scopul sprijinirii cultului romano-catolic și

Biserica Reformată, fotografie de la sfârșitul secolului XIX

susținerii gimnaziului din localitate. Iosif al II-lea a continuat în acest fel politica Mariei Tereza care, la 19 februarie 1762, a acordat parohiei romano-catolice din Baia Mare, prin donație, dreptul de a se folosi de toate privilegiile sale anterioare privind proprietățile, contribuțiile și obligațiile ce decurg din acestea.

O altă construcție impozantă este Biserica reformată de pe actuala stradă Podul Viilor, construită între anii 1792-1809 (turnul fiind terminat în anul 1836) și considerată un valoros monument de stil neoclasicist.

În secolul XVIII, introducerea stilului baroc aduce cu sine schimbări edilitare îndeosebi în zona pieței centrale a orașului.

Astfel, în anul 1770, turnului „Sfântul Ștefan” i-a fost adăugat foișorul cu balustradă și arcade, cu prilejul acestor lucrări acoperișul în stil gotic, în formă de coif, fiind înlocuit cu altul în stil baroc, în formă de bulb de ceapă.

Important centru meșteșugăresc în Evul Mediu, Baia Mare a fost și unul dintre cele mai căutate centre comerciale din nordul Transilvaniei. Principii și regii cărora le-a aparținut în timp orașul au acordat acestuia multe privilegii, reînnoite periodic, ale căror beneficii s-au răsfrânt parțial și asupra vieții de zi cu zi, conturând o relativă și oscilantă prosperitate a orașului. În timp, târgurile anuale s-au desfășurat în piața centrală, unde veneau, pentru a cumpăra, vinde sau tranzita mărfuri diferite, negustori și comercianți din îndepărtate sau mai apropiate zone geografice (Grecia, Dalmația, Turcia, Polonia), Baia Mare

Zi de târg în Baia Mare, secolul XIX

fiind un important și cunoscut centru meșteșugăresc, dar și un oraș vestit pentru bogățiile sale. Orașul intrase și în circuitul comercial al Transilvaniei și al Țării Românești, traficul intens de mărfuri contribuind la menținerea vechilor relații.

Socoteala veniturilor și a cheltuielilor aferente activităților desfășurate în interior și în domeniile aparținătoare era ținută cu deosebită strictețe de conducerea orașului care urmărea îndeaproape respectarea de către locuitori, dar și de către oaspeți, a regulilor și hotărârilor luate, încălcarea acestora fiind aspru pedepsită.

Minerit și monetărie

Constituirea unui cadru organizatoric, dobândirea unor privilegii și libertăți, aducerea de specialiști străini și existența naturală a materiei prime au constituit în ansamblul lor principalul suport pentru dezvoltarea activităților miniere și în zona orașului Baia Mare. Mineritul a fost secole la rând un foarte important furnizor de venituri, dar și de servicii pentru membrii comunității urbane. Bunăstarea acestora a fost influențată în mare măsură de evoluția mineritului.

Minerurile de aur și argint erau considerate proprietate a regelui. Regele acorda privilegiile economice așezărilor urbane, cedând dreptul de exploatare a bogățiilor comunităților orășenești, controlul regalității exercitându-se pe mai departe prin intermediul *cămării regale*, care percepea urbura (respectiv prestația în natură dată regalității, echivalentă cu o optime din minereul de argint și a zecea parte din minereul de aur).

Începând cu prima jumătate a secolului al XIV-lea crește interesul autorităților regale pentru o mai bună organizare a mineritului. În această perioadă regalitatea înființează mai multe camere, la Oradea, Lipova, Sibiu și Satu Mare. Aceasta din urmă își va muta sediul la Baia Mare, unde este atestată documentar în anul 1411. Camera, ca instituție, însuma atribuțiile și funcțiile a două domenii care înainte se dezvoltaseră separat, respectiv cel minier și cel monetar. Activitatea instituției pe teritoriul orașului Baia Mare începe prin exercitarea de atribuții strâns legate de perceperea urburei (camera

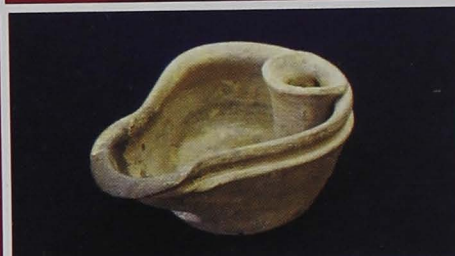
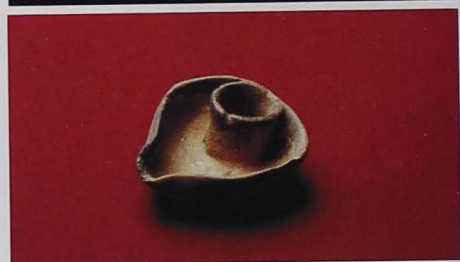
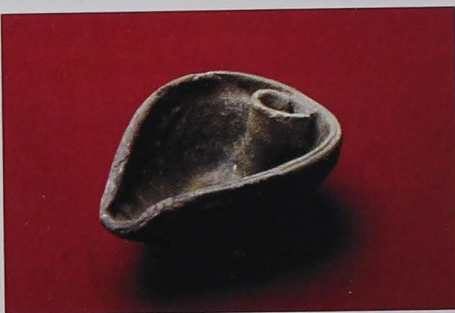
fiind cea verigă esențială în relațiile cu autoritatea centrală), de supraveghere a activității miniere, fără a fi însă direct implicată în sarcini legate de activitățile de exploatare minieră propriu-zise. La fel de importante erau sarcinile legate de monetărie care vizau conducerea și realizarea producției concrete de monede.

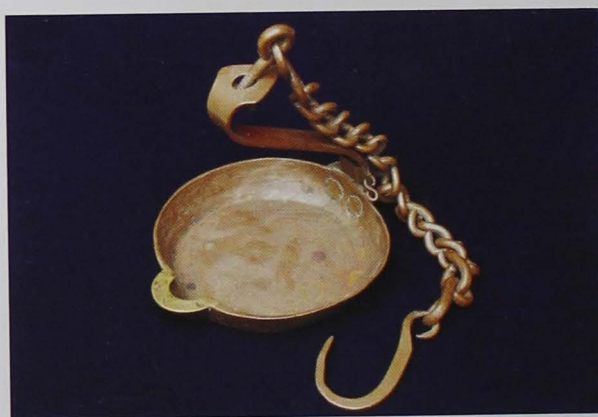
Ciocane, unelte miniere și diferite piese metalice din perioada medievală

După bătălia de la Mohács (1526), orașul Baia Mare a ajuns în zona de frontieră între Principatul Transilvaniei și Ungaria regală, care intrase sub autoritatea dinastiei Habsburgilor. Ungaria a fost

dezmembrată, iar Transilvania a fost organizată ca principat autonom sub suzeranitate otomană (1541).

Opaite de ceramică, secolele XV-XVII

Opaite cu corp deschis, 1742

A doua jumătate a secolului al XVI-lea a însemnat pentru Baia Mare o perioadă de declin economic și politic, cauzat de regresul activităților miniere, fapt care a accentuat starea de sărăcie a populației, pe fondul anarhiei feudale și abuzurilor mării nobilimi. În timpul Principatului Transilvaniei orașul, cu minele și monetăria, trece în

proprietatea principilor ardeleni care au aplicat metodaarendării în exploatarea minieră, fapt care a avut repercusiuni negative asupra evoluției economice. O încercare de redresare a mineritului au făcut-o Habsburgii după ocuparea temporară a orașului în anul 1551. Au crescut simțitor investițiile pentru deschiderea de noi galerii, pentru eficientizarea celor existente și s-au luat măsuri pentru intensificarea activității monetăriei baimărene.

Opaite cu corp deschis, secolul XVIII

În primele decenii ale secolului XVII zona minieră a ajuns sub controlul principelui Gabriel Bethlen (1613-1629) și a familiei acestuia, iar din 1647 orașul a intrat în proprietatea familiei Rákóczi, perioade în care s-a menținut sistemul ineficient al arendării exploatarea minieră. După moartea principelui Gheorghe Rákóczi II (1660), Principatul a pierdut orașul Baia Mare, acesta devenind din nou parte a Ungariei regale, în 1674 camera de minerit din Baia Mare fiind închisă, iar extragerea minereurilor subordonată Direcției miniere din Košice (azi, Slovacia).

După intrarea sub jurisdicție austriacă s-a încercat revitalizarea mineritului, demers care s-a izbit la început de reticența autorităților locale având experiența nereușitelor anterioare. Perioada următoare însă a adus importante schimbări în sistemul economic minier, în prima

Opaite cu corp închis, secolul XVIII

jumătate a secolului XVIII Baia Mare continuând să aparțină de Direcția minieră Košice, dar în anul 1748, pentru creșterea producției de aur și argint a fost înființat la Baia Mare Inspectoratul superior minier (*Inspectorat Oberamt*), cu atribuții organizatorice, financiare și juridice.

Tipare de sigiliu, *Inspectoratul Superior Minier* și *Oficiul Monetar cezaro-crăiesc* din Baia Mare, secolul XVIII

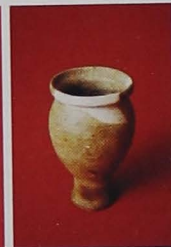
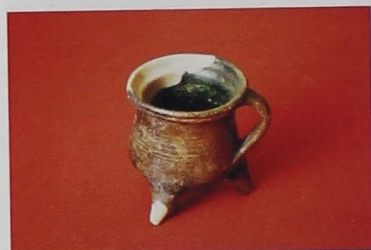
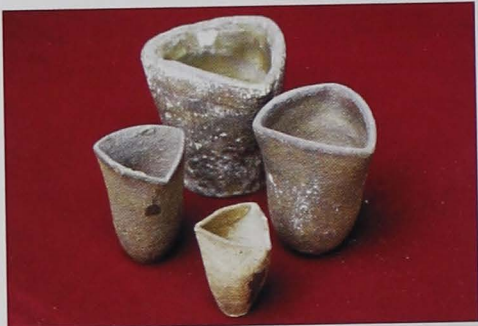
Intrarea monetăriei în stăpânirea habsburgică se reflectă în câmpul gravat al unor tipare de sigilii din secolul al XVIII-lea, precum cele aparținând Oficiului monetar cezaro-regesc din Baia Mare,

Mojare din bronz Ți fier, secolul XVIII

Sub stăpânirea austriacă sunt consemnate categorii etnice extrem de diferite (austrieci, slovaci, cehi, maghiari), aduse din diferite zone ale imperiului, pentru a impulsiona exploatarea bogatelor zăcăminte neferoase ale regiunii. Aceste măsuri Ți altele care au urmat deschid o nouă etapă în istoria mineritului băimărean.

Unul dintre cele mai importante Ți îndelungi privilegii de care a beneficiat orașul Baia Mare a fost, fără îndoială, dreptul de a bate monede.

Vatră și vase ceramice de probă, secolul XVIII

Monetăria din Baia Mare și-a început activitatea, probabil, cu ceva timp înaintea documentului de atestare, respectiv înainte de anul 1411 când, în schimbul sprijinului acordat împotriva turcilor, Sigismund de Luxemburg (1387-1437) a cedat despotului sârb Ștefan Lazarevici (1402-1427) orașele Baia Mare și Baia Sprie, cu minele de aur și de argint, *baterea monedelor* și veniturile rezultate. Acestea au rămas în proprietatea despotului până în anul 1426, când posesiunile au fost preluate de nepotul său, Gheorghe Brancović (1427-1456), care le-a păstrat până în anul 1445.

Polonice din aramă, secolul XVIII

Activitatea de batere a monedelor era deosebit de complexă. În incinta monetăriei se aflau atelierelor de separare a metalelor, de

ardere, topitoriile, casa de batere și de preschimbare, locul de depozitare și alte anexe care formau așa numita „cămară” care era condusă de un comite. Structura organizatorică a monetăriei, așa cum reiese din documentele vremii, era extrem de riguroasă, responsabilitățile și respectarea lor fiind minuțios urmărite și controlate de persoane abilitate, desemnate de autorități.

Balanță din recuzita monetăriei, secolele XVIII-XIX

Monetăria din Baia Mare s-a impus de la început ca una dintre cele mai importante din Transilvania și Ungaria, ceea ce reiese, în primul rând, din veniturile realizate. Astfel, în anul 1463, monetăria realiza un venit net de 20.000 de florini, în timp ce, în același an, monetăria din Buda obținea un venit net de 8.000 de florini, iar cea din Sibiu de 6.000 de florini.

Cântar și greutăți, secolele XVIII-XIX

Primele însemne de monetărie, considerate de origine băimăreană, au fost „R-I”, pe groși, bătuți între anii 1345-1357, și „R-P”, pe denari, „R” provenind de la *Rivulus Dominarum*, iar „I”, respectiv „P” reprezentând inițialele numelui funcționarului responsabil cu monetăria. În aceeași perioadă apare în câmpul monedelor steaua cu șase raze, probabil un însemn colectiv ce semnifica deținerea arendei de către cetățenii orașului, însemn care a apărut periodic și în etapele ulterioare.

Trusă cu greutateți, folosită în monetărie, secolul XVIII

În perioada domniei regelui Matia Corvin monedele purtau sigla „N” și cele două ciocane încrucișate. Ele au fost de diferite tipuri: florini de aur, garas, denari și obuluri. Important era denarul, pe revers cu Madonna, bătut pentru prima dată la Baia Mare, acesta fiind definitoriu secole la rând pentru acest tip de monedă, respectiv pentru forma și greutatea sa.

Set de greutateți, secolul XIX

La monetăria din Baia Mare s-au bătut de-a lungul timpului o varietate de monede preponderent din metale prețioase, cele de metal

comun fiind socotite „bani proști”, cum ar fi jetoanele miniere din bronz, cu circulație foarte restrânsă. Ca urmare a asediului din anul 1565, în Baia Mare sunt distruse camera și monetăria, camera încetându-și activitatea.

Edificiul Monetăriei, detaliu din *Poarta Podului*, acuarelă, 1802

Phenig minier de aramă bătut la monetăria din Baia Mare, 1628

La Baia Mare a continuat să existe un Oficiu Minier și de Preschimbare, produsele de metale prețioase fiind transportate de aici la Kremnița sau la alte monetării. Activitatea monetăriei din Baia Mare a fost reluată, peste câțiva ani, de către Felician Herberstein, a cărui familie a avut în arendă monetăria în perioada 1580-1619.

În anul 1600 la monetăria din Baia Mare a fost bătută și gravată o medalie de aur în cinstea domnului Țării Românești, Mihai Viteazul (1593-1601), o piesă de excepție care, în original se păstrează la Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul de Istorie din Baia Mare având o copie a acesteia. Medalia redă pe avers efigia voievodului, iar pe revers prezintă un text inscripționat în limba latină, cu următorul conținut:

Mihai Voievodul Valahiei Transalpine, consilierul sacrei majestăți imperiale și regale, loțțiitor în Transilvania, comandant general al armatei dincoace de Transilvania și din părțile supuse ei care, în anul Domnului 1600, prin prevedere, virtute și arme, a câștigat victoria.

Textul de pe medalie susține recunoașterea oficială de către împăratul Rudolf al II-lea a stăpânirii voievodului român asupra Transilvaniei în anii 1599-1600. Specialiștii atribuie această importantă emisie atelierelor monetare baimărene pe fundamentul regăsirii unor detalii decorative prezente pe un taler bătut în același an, acesta având gravate siglele monetăriei, N-B (Nagy Bánya).

Medalie de aur bătută la monetăria din Baia Mare în cinstea voievodului Mihai Viteazul, 1600 (copie)

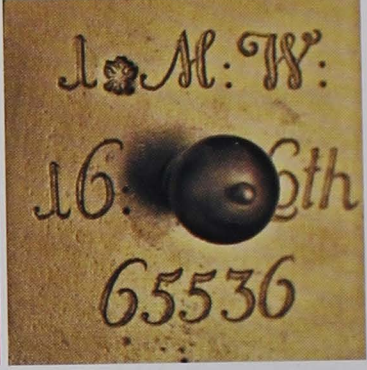
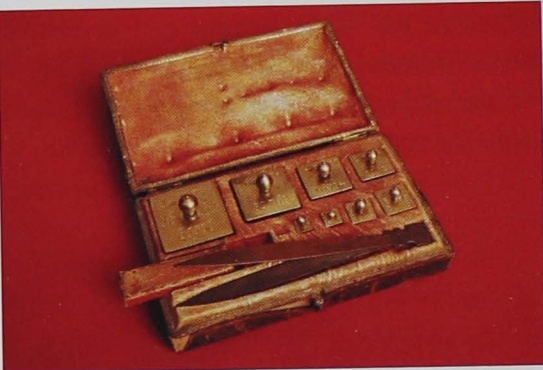
Realizarea tehnică și artistică a medaliei și, în general, a pieselor bătute la monetărie de-a lungul timpului, atestă priceperea și măiestria meșterilor gravori, aurari și argintari din Baia Mare, aceștia fiind deseori „împrumutați” de diferite monetării din Transilvania. Acest meșteșug, printre primele atestate documentar în Baia Mare, a devenit în timp o adevărată artă pentru o bogată diversitate de obiecte, de la cele mai simple și uzuale (tacâmuri, cupe și potire), până la cele mai complexe (podoabe, accesorii vestimentare, obiecte decorative și de cult), lucrări semnalate în evidențele economice ale orașului (inventarele bunurilor

ce aparțineau comunității), valoarea lor făcând parte din veniturile generale. În general, activitatea monetăriei băimărene în această perioadă a constituit un important factor de progres, chiar dacă împrejurările politice nu erau prea favorabile.

Taler de argint bătut la monetăria din Baia Mare, 1703

În secolul al XVIII-lea, împăratul Iosif al II-lea a impus uniformizarea însemnelor monetare în ordinea literelor din alfabet, respectiv „A, B, C...”. Astfel monetăriei din Baia Mare i-a revenit litera „G”. La monetăria din Baia Mare s-au bătut monede de aur și de argint (ducați și taleri) pentru regii Ungariei, pentru voievozii și principii Transilvaniei, pentru imperialii Habsburgi, aceasta având o activitate aproape neîntreruptă.

Trusă cu greutatea din recuzita monetăriei, secolul XVIII

Deși conjunctura politică nu a fost întotdeauna extrem de favorabilă, monetăria și cămara au desfășurat o însemnată activitate. Aceste instituții au constituit un factor esențial în procesul de intensificare a relațiilor marfă-bani, contribuind nu numai la stimularea funcționii banilor ca mijloc de circulație și măsură a valorii, dar și la accentuarea funcționii lor ca mijloc de acumulare, la formarea capitalului comercial în Transilvania medievală.

Edificiul Direcției Minelor și al fostei monetării medievale (ilustrată din primele decenii ale secolului XX), astăzi sediul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș

Meșteșuguri și bresle

De dezvoltarea meșteșugurilor a pornit de la necesitatea acoperirii nevoilor firești ale comunității rurale și urbane. Procesul s-a adâncit în secolul al XIV-lea, mai ales în orașele cu o economie în plină dezvoltare, precum cea a orașului Baia Mare.

Comunitatea meșteșugărească a orașului Baia Mare a fost în Evul Mediu foarte bine organizată, activitatea economică și comercială fiind foarte intensă și deseori impulsionată de acte privilegiate. Faptul se reflectă și în bogăția, diversitatea și consistența măturiiilor păstrate în timp referitoare la această importantă componentă a vieții urbane. Aceste măturii, alături de ansamblul documentelor scrise, atestă pulsul și dinamica vieții cotidiene din incinta fortificată. Statutul de oraș liber regal a făcut din Baia Mare un puternic centru economic, o importantă piață de desfacere și a menținut constantă intensitatea vieții urbane o lungă perioadă de timp.

Membrii breslei dogarilor, fotografie din anul 1856

Breasla dogarilor

Carnet de călătorie al meșterului dogar Dézsi Márton, 1861-1865

Meșteșugarii erau organizați în bresle (asociații ale meșterilor patroni care lucrau în aceeași branșă sau în branșe înrudite), care funcționau pe baza unor reglementări foarte severe cuprinse în statutele de funcționare care erau stabilite de către magistrat. Pătrunderea în bresle era anevoioasă. Cel care dorea acest lucru trebuia să facă ucenicie, adică să învețe un număr de ani, la un meșter breslaș. Acești ani de ucenicie, variabili ca număr în funcție de gradul de dificultate al însușirii meșteșugului, au sporit cu trecerea timpului. Cel care încheia anii de ucenicie obținea un certificat pe baza căruia devenea calfă. Apoi se putea angaja la un meșter patron, în schimbul unei remunerații în bani și în natură, stabilite de breaslă. Întrucât statutele îi favorizau pe meșteri, calfele s-au organizat și ele în frății pentru a-și apăra interesele. Breslele au îndeplinit un important rol economic, de a organiza producția de mărfuri din orașe, de a aproviziona orașul și împrejurimile acestuia cu produse meșteșugărești

și de a îndepărta concurența. Pe lângă aceste îndatoriri economice, breslele aveau și obligații politice și militare în viața orașelor și a statului, apărând orașele în caz de primejdie, supraveghind porțile de intrare în oraș sau bastioanele și turnurile situate în punctele principale ale incintei acestora.

Breasla aurarilor și argintarilor

Relevant pentru importanța meșteșugarilor este, spre exemplu, faptul că în anul 1408, un oarecare Simon, priceput meșter aurar (*aurifaber*) este ales jude primar al orașului. Breasla argintar-aurarilor s-a bucurat de o apreciere din ce în ce mai mare, în ea desfășurându-și activitatea, în cursul secolelor XVI-XIX, peste 170 de meșteri. Datorită renumelui de care se bucurau, mulți dintre ei au ajuns să-și desfășoare meseria în alte părți, precum Ioan Argintarul plecat din Baia Mare și devenit un foarte

cunoscut și apreciat meșter în Londra.

Cea mai veche breaslă a fost breasla croitorilor, atestată documentar în anul 1412, cu privilegiile reînnoite în anul 1446.

Breasla croitorilor

Alte bresle importante au fost: breasla blănarilor (1479), breasla cizmarilor (1581), breasla olarilor (1665), breasla măcelarilor, ai cărei membri erau considerați printre cei mai înstăriți meșteșugari din oraș etc. Putem vorbi despre o simbolică specifică breslelor și

meșteșugurilor care era strâns legată de uneltele tradiționale, de natura activității în sine, dar și de heraldica medievală. Astfel, însemnele specifice se regăsesc pe lăzile de breaslă, pe tiparele de sigilii sau chiar pe diferite obiecte folosite uzual de către membrii breslei respective. Aceste însemne și utilizarea lor erau supuse unor reguli severe, orice abatere de la acestea fiind aspru pedepsită.

Breasla măcelarilor

Reprezentarea acestor simboluri, pe lângă semnificația în interiorul breslei avea și o funcție practică, pentru cei din afară, respectiv identificarea breslei, fiind vorba despre o societate alfabetizată parțial, dar într-o bună măsură și pentru publicitate și reclamă, însăși organizarea meșteșugarilor în aceste corporații de tip patronal fiind menită să reglementeze producția și desfacerea, dar și concurența dintre ele. Lăzile de breaslă, spre exemplu, aveau o deosebită importanță în interiorul breslei. Rostul acestora era de a păstra în

siguranță documentele (statute, regulamente de funcționare, caiete de călătorie) și obiectele (tipare de sigilii, însemne) care erau reprezentative pentru fiecare breaslă în parte, dar și resursele financiare contabilizate cu scrupulozitate. De regulă, acestea erau ușor de identificat având în partea exterioară simboluri care defineau meșteșugul, prezentând uneori texte inscripționate care cuprindeau date referitoare la breaslă sau chiar numele meșterului care a confecționat lada. Cheia lăzii era păstrată de către staroste, care conducea breasla și administra averea acesteia.

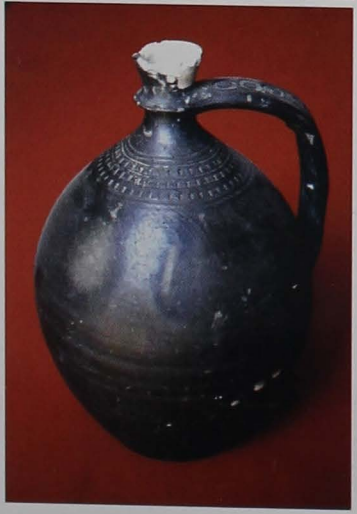
**Breasla pantofarilor
și a cizmarilor**

Oprindu-ne puțin la breasla olarilor, exemplificăm cu un vas ceramic deosebit ca realizare tehnică, o capodoperă de mari dimensiuni, inscripționat în limba maghiară. Textul cu valoare documentară, tradus, este următorul:

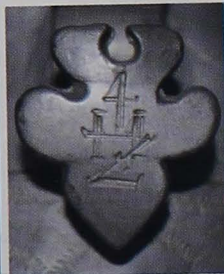
Această veche oală, Szuts György (Cojocar Gheorghe n. n.) eu am făcut-o când locuiam la domnul meu Marele meșter al Breslei care a fost Gallo Mihaly în al cărui atelier am dat proba cu toate că eram un tânăr fecior român. Am făcut-o în Baia Mare la roata maistrului de breaslă în 1773 în 31 iulie.

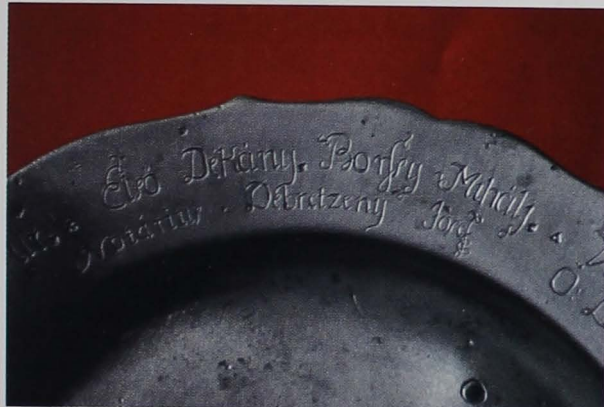

Breasla olarilor

Din diversitatea meșteșugarilor baimăreni îi amintim pe cositorari, care au fost pricepuți meșteri și artiști în același timp. Destul de numeroși în orașul de pe malul Săsarului, aceștia nu erau organizați într-o breaslă distinctă. Ei erau asimilați de meșterii argintari sau de lăcătuși, executând la comandă diferite obiecte (căni, farfurii), deseori înnobilate cu elemente artistice decorative realizate prin tehnica gravării.

Cositorarii

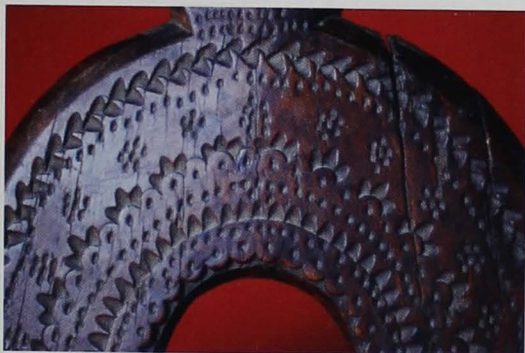
Aceste obiecte, cu utilitate relativ frecventă, au fost executate la cererea altor bresle și au o sporită valoare documentară, fiind inscripționate și datate, valoare care, alături de valențele artistice, le conferă spectaculozitate.

Evidență în acest sens este o piesă din secolul al XVII-lea, care prezintă pe fundul interior al cănii imaginea gravată a lui Iisus Răstignit și cu frumoase elemente decorative pe exteriorul corpului.

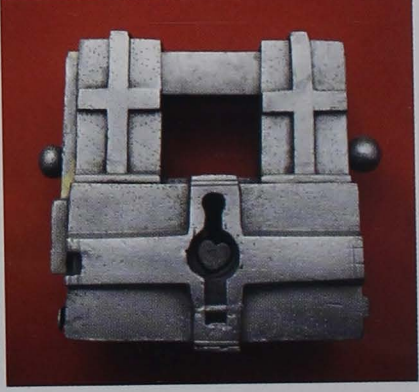
Foarte des solicitați pentru nevoile cotidiene de către locuitorii orașului, membrii breslei lăcătușilor, desprinși la un moment dat din marea categorie a fierarilor, asemenea altor meșteșugari, dețineau monopolul asupra acestei meserii.

Membrii breslei lăcătușilor executau, pe lângă lacăte, zăvoare și chei diverse, obiecte uzuale precum accesorii de harnașament, scărițe de șa sau zăbale.

Breasla șelarilor

Breasla lăcătușilor

Este interesant faptul că acestor obiecte, foarte diversificate ca formă și dimensiuni, le erau conferite de către meșteri elemente artistice și decorative care astăzi stârnesc admirația, mai ales că este vorba despre obiecte atât de banale în zilele noastre.

Spre exemplu, impunătoarele zăvoare din fier, care acționau odinioară porțile mari ale orașului, dovedesc măiestria și pricepera acelor meșteșugari care au crezut de cuviință să înfrumusețeze obiectele folosite zi de zi cu elemente decorative care dovedesc simple, dar autentice aptitudini artistice.

Folosite pentru autentificarea documentelor de breaslă, sigiliile erau deosebit de importante. Matrițele acestora erau confecționate de către meșterii locali, fie argintari, care gravau discurile tiparelor, fie lăcătuși. Legenda din câmpul marginal al discului, de formă circulară, cel mai adesea, sau ovală, era inscripționată de regulă în limba oficială a statului și, la solicitarea conducerii breslelor, gravorul cuprindea în text statutul de oraș „liber regal”, uneori de „oraș minier”, sau, dacă spațiul era mai mic, apar cele două ciocane încrucișate într-o altă zonă a discului, cum se poate vedea pe un tipar sigilar al breslei pantofarilor din anul 1757.

În jurul anilor 1800, fenomenul decadenței breslelor tradiționale, din ce în ce mai accentuat ulterior, se reflectă și în reprezentările gravate pe tiparele sigiliilor. Spre exemplu, în anul 1807, tâmplarii apar alături de lăcătuși, sticlari și armurieri, tiparul respectiv fiind deosebit ca realizare tehnică și artistică.

Breasla armurierilor

Societatea băimăreană la cumpănă de veacuri (XVIII-XIX)

Autoritățile imperiale austriece au introdus rânduiele noi, moderne, îndeosebi în timpul domniilor Mariei Tereza (1740-1780) și a lui Iosif al II-lea (1780-1790). În principal aceste măsuri au vizat toleranța religioasă, modernizarea învățământului, separarea atribuțiilor administrative de cele judecătorești, limitarea abuzurilor nobilimii față de supuși etc. Vorbim astfel, în această perioadă, de o societate care a început să iasă din tiparele medievale.

MAPPA
INCLYTI COMITATUS SZATHMAR
CUM ACURATA REDUCTIONE FLUVIORUM
TYBISII ET SZATHMARI ET DESIGNATIONE
VIARUM TAM COMMERCIALIUM QUAM POSTA-
LIUM nec non locale Mutatione omnium Pro-
cessuum in gymio hujus Comitatus contentum adnotata.

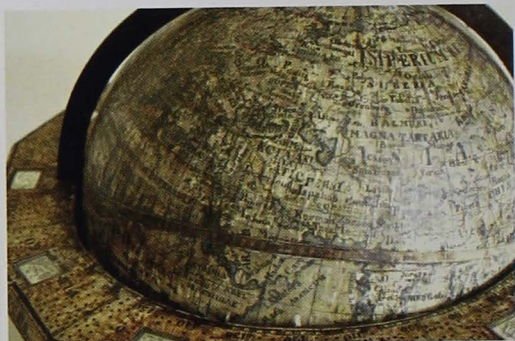
Annotations
● Liber Regiae Civitatis
● Oppida
● Pagi
● Pochta
● Ducoria
● Nivula seu Tiberia
● Stativus Boharum
Designat

*Nova
In Gremio Incluyti Comitatus
Szathmar. N. M. A. R.
Reperuntur: Libere Regiae
Civitates 2 scilicet Nagy-Banya et
Szathmar. Nemethi, Oppida 15. Pagi
277 in Summa simul sumitum A. 1769*

Comitatul Satu Mare,
hartă, secolul XVIII (detalii)

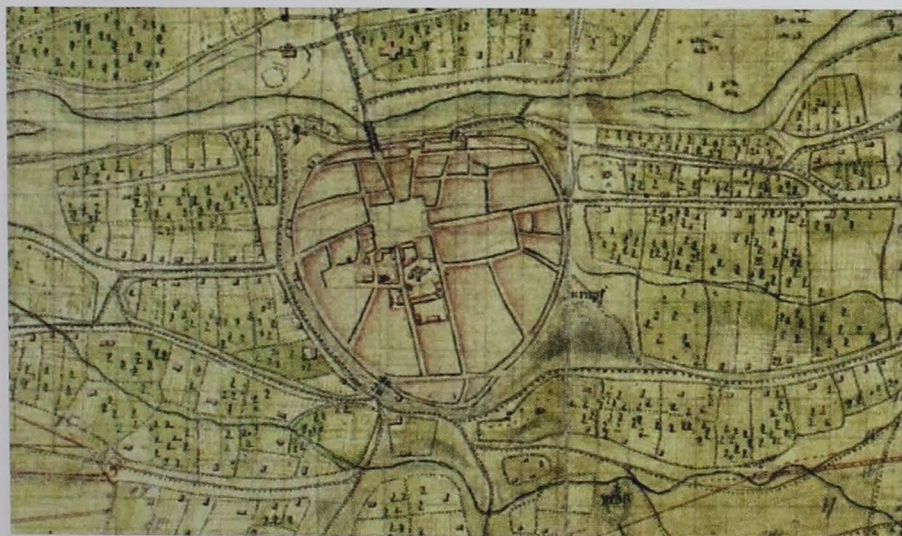
Se afirmă națiunile moderne (maghiari, români, secui, germani, sârbi etc), în zona centrală și sud-europeană, orașele trec prin importante schimbări arhitecturale. Barocul s-a impus ca stil definitoriu, atât în domeniul laic cât și religios. Aceste schimbări s-au făcut simțite și în orașul de la poalele munților. Importanța economico-urbanistică pe care acest centru minier a avut-o în timp este dovedită de mai multe edificii remarcabile ridicate în arhitectura specifică secolului al XVIII-lea de către membrii comunității pentru nevoile lor economice, sociale, spirituale, culturale sau militare.

Obiecte de uz cotidian, secolul XVIII

În această perioadă și orașul Baia Mare a trecut prin importante transformări care au marcat începutul unor noi etape în evoluția sa. Astfel, comunitatea orașului are o structură demografică și confesională în plină schimbare, fiind evidentă ieșirea din tiparele medievale devenite anacronice, în vreme ce tendințele de urbanizare și modernizare erau din ce în ce mai accentuate.

Harta orașului Baia Mare și împrejurimi, 1783, detaliu
(Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale)

La sfârșitul secolului XVIII (1790) documentele consemnează 3580 de locuitori și 705 case. Configurația vechii piețe a orașului cunoaște unele schimbări concretizate prin construirea unor noi edificii sau intervenții pentru modificări la cele existente.

Placă sigilară a primăriei Baia Mare, a doua jumătate a secolului XIX,
și tipar de sigiliu al orașului Baia Mare, 1874

Din punct de vedere al administrației orășenești, structura magistratului s-a menținut timp îndelungat, schimbări esențiale apărând în ultimele decenii ale secolului XVIII, când „legile josefine” delimitează riguros competențele politico-juridice de cele economice, sistem care va dăinui până în deceniul 5 al secolului XIX (1844), când vechile comisii sunt înlocuite cu oficii sau birouri specifice unui aparat administrativ modern, iar din anul 1886 Baia Mare devine oraș condus de un consiliu, funcționând astfel până în deceniul 3 al secolului următor.

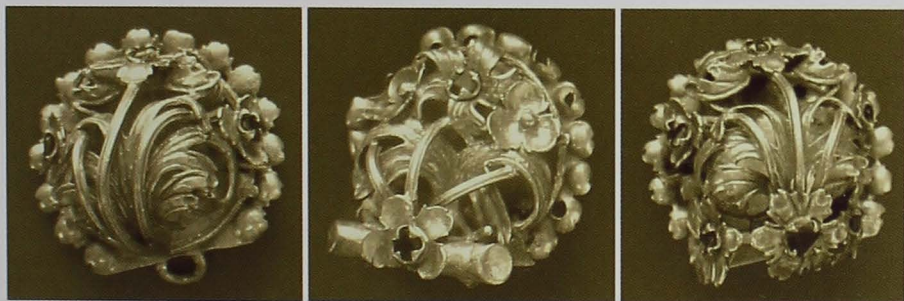

Panorama orașului Baia Mare, Mezei József, 1854

Mărturii arheologice medievale băimărene

Tezaure de aur și argint

Atenția publicului este atrasă magnetic de tezaure cu piese din metal prețios (aur și argint), monede sau obiecte cu diferite destinații utilitare într-un anumit interval de timp, tezaure care fac obiectul descoperirilor învăluite aproape întotdeauna în mister.

Tezaurile monetare medievale descoperite după anul 1950 în arealul actualului județ Maramureș au intrat în circuitul științific în anul 1971, în contextul unei strânse colaborări cu specialiști de la Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj. În ordinea cronologică a descoperirii tezaurilor, localitățile sunt: Berchez, (comuna Remetea Chioarului)-1958, Baia Mare-1959, Arduzel (comuna Ulmeni)-1959, Baia Mare-1965. În contextul de față avem în atenție tezaurile monetare descoperite la Baia Mare, în ultimii aproximativ 50 de ani.

O importantă descoperire întâmplătoare s-a făcut în anul 1904 când, în timpul unor lucrări viticole în cartierul Valea Borcutului a fost scos la lumină un mic tezaur cu câteva obiecte din argint, probabil proprietatea orașului. Se presupune că acestea au fost ascunse în perioada în care orașul a fost asediat și ocupat de Ioan Sigismund, în (1567). Din acest tezaur se păstrează în colecțiile muzeului o pereche de butoni dubli și capătul unui ac de păr, podoabe executate din argint, parțial aurit, prin turnare și cizelare, cu frumoase elemente decorative.

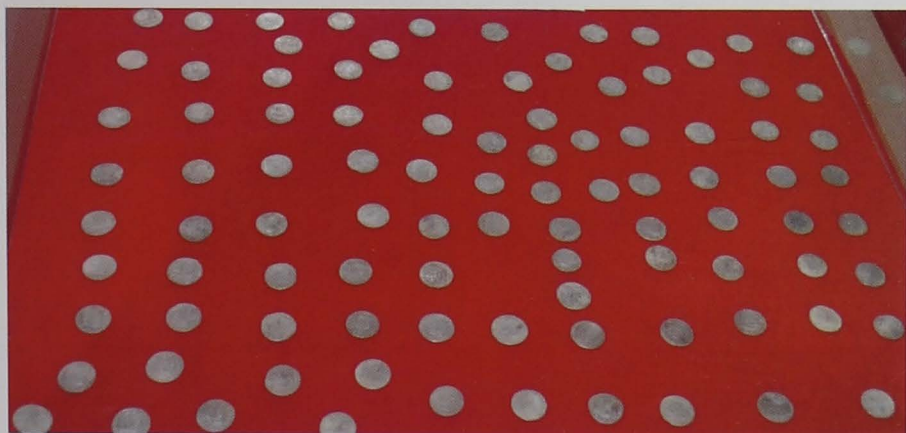
Piese din argint (butoni și fragment de ac), secolul XVI?

În anii 1960, cu prilejul unor lucrări edilitare, în zone apropiate Turnului Sfântul Ștefan, au fost întreprinse săpături de salvare, amplificate ulterior, în timpul cărora au fost recuperate artefacte medievale printre care și un inel de aur cu diamant, în greutate de 4,15 grame, cu o realizare artistică de mare rafinament. Inelul datează, se pare, din secolul al XVI-lea.

Inel de aur cu diamant, secolul XVI, 4,15 gr

În anul 1959, pe strada Crișan, cu ocazia unor lucrări edilitare, a fost descoperit un tezaur monetar alcătuit din 105 piese de argint, de câte trei groși fiecare, bătute după sistemul monetar polonez. Acestea au fost depozitate într-un vas de lut care a fost distrus în momentul descoperirii. Monedele, emise în Transilvania, însumează 945 denari având în vedere faptul că trei groși valorau 9 denari. Se presupune că acumularea și îngroparea acestei mici averi s-a făcut în anii 1609-1610, moneda cea mai târzie fiind datată 1609, perioadă în care aveau loc în Transilvania tulburări pricinuite de complotul nobilimii împotriva lui Gabriel Báthory.

Tezaur monetar de argint, secolele XVI-XVII

În anul 1955 (24 noiembrie), în curtea unei case de pe strada Mihai Viteazul, cu ocazia unor lucrări de canalizare, a fost descoperit un tezaur monetar cu 1000 de monede de aur medievale și imitații de piese antice contemporane emisiunilor monetare. Cea mai mare parte a pieselor sunt ducați sau echivalenți ai ducatului, emiși în Transilvania, Ungaria, Austria, Boemia, Tirol, Confederația Olandeză, Imperiul Otoman sau în orașe precum Florența, Modena, Parma sau Veneția.

Este posibil ca această acumulare impresionantă să fi fost îngropată în anul 1613, an din care tezaurul cuprinde doar două piese, așadar aceeași perioadă tulbure de lupte pentru putere, de instabilitate politică și economică din Transilvania secolului al XVII-lea.

Tezaur monetar de aur,
secolele XV-XVII

Pahar din argint, executat prin tehnica turnării, cizelării și gravării într-un atelier brașovean, în anul 1629. În ansamblul bogatelor elemente de artă decorativă, se detașează un medalion în câmpul căruia sunt gravate simboluri heraldice, inițialele „FA” care, probabil, aparțin meșterului argintar, precum și anul 1629

Pahar de cult, argint bătut, gravat și aurit, atelier brașovean, 1715. Pe suprafața exterioară este gravat un text cu caractere chirilice:

„ACE[S]T POTIR I[L] ÎNCHINĂ. ȘI ÎL [P]RINOSĂȘTE MĂRIA SA LUMINATUL DOMNU. AL ȚĂRII RUMĂNEȘTI IO Ș[T]EFAN. KANTACUZI[N] O. VOEVOĐ SFINTE [I].MĂNĂȘTIRE. DE LA MARAMUREȘ UNDE SĂ. PRĂZNUIEȘTE HRAMUL ÎNĂ[L]ȚAREA DOMNULU IH[RISTO]S SPRE. POMENIREA NUMELU[I]. ȘI SPĂȘENIA SUFLETULU[I] MĂRII SALE. L[EA]T 7224”.

Domnul Țării Românești, Ștefan Cantacuzino, a făcut această donație pentru mănăstirea din localitatea Biserica Albă-Maramureș (azi în Ucraina)

Descoperiri arheologice

Descoperiri întâmplătoare, nu la fel de spectaculoase ca tezaurele monetare, au fost făcute de-a lungul timpului pe raza oraşului Baia Mare. Astfel, s-au scos la lumină bogate materiale, îndeosebi ceramice, mărturii ale vieţii comunitare baimărene de altădată.

În anii 1960, în timpul lucrărilor de construcţie a gării noi, au fost descoperite pipe (lulele) din lut ars şi fragmente de vase ceramice, iar în anul 1967, în cartierul Valea Roşie s-au găsit, de asemenea, fragmente ceramice şi pipe din secolele XVII-XVIII.

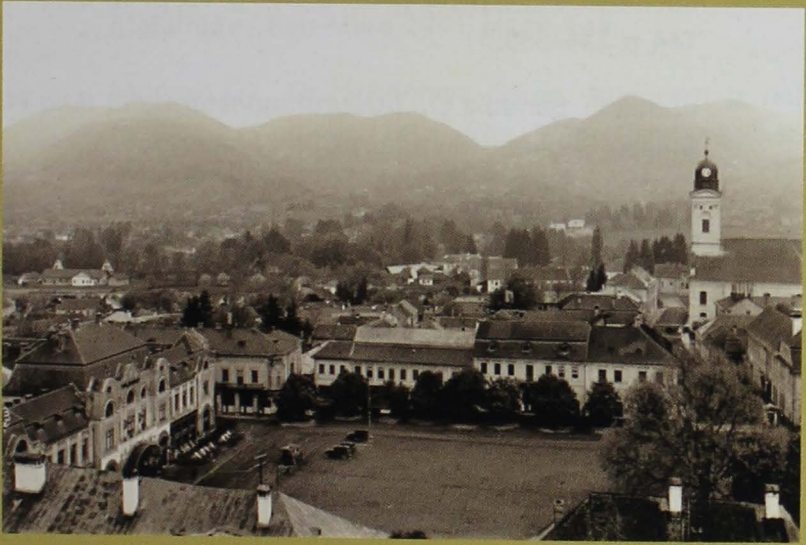
Pipe şi fragmente ceramice medievale

Aproape de piața veche a orașului, în anii 1970 a fost descoperită o cantitate apreciabilă de obiecte ceramice medievale, printre care fragmente de cahle și aplice cu frumoase elemente decorative.

Aplice ceramice medievale

Prin mărturiile trecutului și prin trăirile cotidiene ale prezentului, orașul Baia Mare se prezintă ca o structură urbană în care tradiția și modernitatea se manifestă în perfectă comuniune și simbioză.

Bibliografie selectivă:

- Căpîlnean V., Sabău I., Oszóczki C., Balogh A., Schrek V., *Îndrumător în Arhivele Statului județului Maramureș*, București, 1974, p. 54, p. 60, p. 61, p. 76, p. 80-89, p. 134-144, p. 236-239.
- Chirilă E., Bandula O., *Tezaurul monetar de la Baia Mare*, Muzeul Regional Maramureș, Baia Mare, 1966.
- Chirilă E., Socolan A., *Tezaure și descoperiri monetare din colecțiile Muzeului Județean Maramureș*, Muzeul Județean Maramureș, Baia Mare, 1971.
- Csoma Gh., *Baia Mare-670 „... suprema tărie a orașului”*, Baia Mare, 1999.
- Decsény, I. Nagybánya a régi pecsétei, *Turul*, II, 10, 1886.
- Documente privind Istoria României, Seria C., Transilvania*, vol. IV, București, 1951, p. 400-404.
- Feștilă A., Pintilie I., Cădariu I., Sabău I., Achim V., *Monografia municipiului Baia Mare*, vol. I, Baia Mare, 1972, p. 129-145, p. 205-213, p. 224-236.
- Ghitta O., *Cum au ajuns românii să-și facă biserică la Baia Mare?*, în *Artă, Istorie, Cultură. Studii în onoarea lui Marius Porumb*, Cluj-Napoca, 2003, p.303-315.
- Goldenberg S., *Contribuție la o istorie a cămării și monetăriei din Baia Mare în Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, I-II, 1958-1959, p.153-162.
- Kacsó C., *Repertoriul arheologic al județului Maramureș*, vol. I, Bibliotheca Marmatia, 3, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare, 2011, p. 111-120, p.

Krizsán P.P., *Oglinda oraşului Baia Mare–Nagybánya Tükre*, Baia Mare–Nagybánya, 1933, p. 42.

Mihoc B., Bălan G., *Stampe inedite din colecția Muzeului Județean Maramureș în Marmatia II*, Muzeul Județean Maramureș, Baia Mare, 1971, p.128-143.

Morvay Gy., *Dr. Schönherr Gyula, traducere și note – fordította és jegyzetekkel ellátta: Csoma György*, Baia Mare, 2002, p. 20.

Nagy B., *File din istoria monetăriei băimărene*, în Csoma Gh., *Baia Mare-670 „Suprema tărie a oraşului”*, Baia Mare, 1999, p.253-261.

Nemeti I., *Scurt istoric al sigiliilor oraşului Baia Mare, Marmatia I*, Muzeul Județean Maramureș, Baia Mare, 1969, p.16-21.

Niedermaier P., *Geneza oraşelor medievale din Transilvania*, , București, 2016, p. 307, p. 405.

Palmer K., (red.), *Nagybánya és környéke*, Nagybánya, 1894, p. 81.

Pascu Șt., Cihodaru C., Matei M. D., Panait I. P., *Situația etno-demografică și habitatul din spațiul carpato-dunăreano-pontic: satele, târgurile, orașele, cetățile*, în *Istoria Românilor vol. III, Genezele Românești*, București, 2001, p. 492.

Pop I-A., Porumb M., *Patrimoniul cultural al României. Transilvania*, Cluj-Napoca, 2007, p. 10-12. Pop L., *O călătorie în istoria oraşului Baia Mare. A trip in the History of Baia Mare. Utazás Nagybánya történelmében*, în *Rivulus Dominarum. Baia Mare șapte secole de istorie. Baia Mare*,

Seven Centuries of History. Nagy Bánya, hét évszázad története, album finanțat de Electro Sistem Baia Mare, Budapesta, 2016, p. 92-150.

Rusu V., *Secvențe băimărene reflectate în documente scrise și iconografice*, în Rusu V., Pop L., *Baia Mare în imagini. Stampe și fotografii*, Colecții Muzeale, III, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare, 2011, p 5, p. 8.

Rusu V., Pop L., Botiș I., *Baia Mare oraș liber regal*, Colecții Muzeale, IV, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare, 2014, p. 9-17.

Sabău I., *Despre Monetăria din Baia Mare în secolele XV-XVII*, în *Marmatia III*, Muzeul Județean Maramureș Baia Mare, 1977, p.55-70.

Suciu C., *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, București, 1967, p. 53.

Temian L., Temian L., Băințan V., Dragomir Z., Ardelean L., coord. Ardelean T., *File de cronică-Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș*, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, 2016, p. 143.

Utmutató a Nagybányai Városi Múzeum Gyűjteményeihez, A múzeum megnyitása alkalmából közrebocsátja a Nagybányai Múzeum Egyesület, Budapest, 1904, p. 39, p. 47-50.

Zdroba M., *Sigillii ale breslelor din Baia Mare păstrate în colecțiile Muzeului Județean Maramureș*, în *Marmatia II*, Muzeul Județean Maramureș, Baia Mare, 1971, p. 121-143.

HISTORICAL MEDIEVAL TESTIMONIES AND VESTIGES

Abstract

Baia Mare has appeared on the map of urban settlements as a result of the exploitation of non-ferrous ore, the first reliable information regarding the mining operations in the area having originated in the 14th century, even though the medieval beginnings of such activities are far older, having begun at least as early as the second half of the 13th century.

The first Preferential Claims Act that can be studied today is the one issued by the chancellery of King Ludovic I of Hungary (1342-1382) on the 20th of September 1347. Considering that the former Preferential Claims Act of the city had burned because of a fire, the King granted the city of Baia Mare a new Act, by which the borderlines of the city were set and the residents of the city were bestowed numerous privileges: the freedom to choose their own judge, jurors, and the priest, the insurance of individual rights and liberties, the right to judge within the city all the arisen causes, the freedom of customs, the right to freely trade wine, the right to build fortified walls, and also the right to hold an annual fair for fifteen days, *Baia Mare being the first city in Transylvania to be granted this right.*

We can safely state that, in the 14th century Baia Mare was a well-organised urban structure, the rights and freedoms reinforced through the document from 1347 representing *distinct privileges of a free, royal city* which have ensured the autonomy in the leadership and organisation of the community. The documents also reveal the various names of the city of Baia Mare in its development: *civitas, castrum or castellum Rivuli Dominarum, Asszonypataka, Bagna, Nagibănya, Nagyănya or Frauenbach, Neustadt, Welka-Bănya.*

One proof of the richness and prosperity that the city of Baia Mare reached during the 14th century is the completion of the Gothic building of The „Sfântul Ștefan” Church, to which a bell tower was added, still standing today, known as The Tower of „Sfântul Ștefan”.

The exploitation of precious metals has determined the establishment and functioning over a long period of time of a *Mint*, certified in documents since 1411. Gold and silver coins have been stamped in the mint from Baia Mare by local craftsmen and renowned specialists from Italy and Germany. The Mint from Baia Mare has established itself as the main mint in Transylvania and Hungary, bringing in, for instance in 1463, a net income of 20.000 florins; by comparison, the mint in Buda was gaining during the same period 8.000 florins, and the one in Sibiu 6.000 florins.

The city of Baia Mare became the property of the Hunyads in 1445. By the renewal and expansion of the old privileges, the continued support towards mining and minting, by the opening of new mining galleries and bringing in new specialists in the processing of non-ferrous ore, including the stamping of coins, by the spectacular buildings which have lasted until today as valuable heritage and historical and architectural symbols, the Hunyads have contributed to the shaping of the identity of a prosperous city, validated as one of the most developed mining centres from the kingdom of Hungary. The reign of Matia Corvin (1458-1490) meant for the city of Baia Mare the recovery of autonomy and the most thriving period from the history of this free, mining, royal city. As far as the economy was concerned, the King was preoccupied with organizing the mining activities and increasing the production of precious metals, thus reinforcing the previous privileges of the city on the 12th of May 1458. By a document issued on the 9th of November 1469, Matia Corvin granted Baia Mare the right to be surrounded with walls of protection against exterior attacks. According to medieval city rights, *only the free, royal cities had the right to fortify themselves with walls*. Baia Mare has benefitted of wide autonomy and numerous privileges which have supported a steady evolution, especially from an economical point of view. For the everyday needs of the inhabitants of the city, different trades have been practiced and have developed such as pottery, tailory, carpentry, boot making etc. The craftsmen were grouped in *guilds* some of which are certified in documents ever since the first decades of the 15th century, the guild of the tailors being mentioned in 1412.

On the 25th of June 1484, due to the privilege received from King

Matia Corvin, the power of the judge and the jurors of the city of Baia Mare greatly increased and widened by having obtained the authority to issue the death penalty (*ius gladii*).

From a cultural point of view, the emergence of the religious Reform was beneficial for the city of Baia Mare, one of its consequences being the transformation of the city into an important centre of schooling. In 1547 *Schola Rivulina* was established, the first reformed, evangelical, superior school. In the mid 17th century, in the marketplace of the city of Baia Mare, tradesmen and merchants coming from very different and distant geographical areas would meet in order to buy and sell different goods. In the old centre of the city, the annual fairs were held and they would last for fifteen days in a row.

From an administrative point of view, during the middle ages, the city of Baia Mare was ruled by a council, later called magistrate, and lead by a main judge. The council or magistrate was made up of a number of 13-15 jurors, out of whom the main judge, who had different administrative, economical, tax-related, public order - related, military, and judiciary assignments, was elected.

The moment Baia Mare entered under Austrian jurisdiction, administrative changes occurred, *The Leopoldine Diploma* from 1691 sanctioning the passage of the city into „Partium" and under the administration of the Kings of Hungary. In 1748, following the resolutions of the state authorities passed in order to increase the production of gold and silver, *The Superior Mining Inspectorate* (Inspectorat Oberamt) was established at Baia Mare, directly subordinated to the royal erarium (the financial administration of the state) which re-organised the entire system of the exploitation of mines. Subordinated to the Inspectorate were also The Mint of Baia Mare, The Mining Office of Baia Sprie, The Mining Office and foundries from Cavnic, Ferneziu, Băița etc. On the 16th of July 1766, Empress Maria Tereza (1740-1780) issued *Puncta jurisdictionalia* through which she regulated the juridical relations between the Mining and Monetary Inspectorates in Baia Mare and the Magistrate of the city of Baia Mare, specifying, in 31 articles, the rights and obligations of the parties, including those of the staff of the inspectorate regarding the city.

The second half of the 18th century witnessed the occurrence of new problems which, though originally ecclesiastic, urged the examination of the entire system of organisation of the community of Baia Mare, Greek-Catholic Romanians having initiated a series of actions which aimed to secure a necessary plot of land to build their own church. The building of the Romanian church started in 1771 and the ecclesiastic conscription from 1787 recorded on the account of the Greek-Catholic from Baia Mare, a stone church, a priest and 1.114 believers. The confessional and demographic structure of the city spectacularly changed during the second half of the 18th century, the community beginning to shed its medieval casing. The entrance of the Romanian element within the city was progressively noticeable due to, first of all, the increasing need in labour.

In 1864, after approximately five centuries of almost uninterrupted existence, The Mint of Baia Mare ceased to exist. The year 1872 meant the abolishment of guilds, their place being taken by the "industrial" associations. Among the mining towns of Transilvania, the only one that had the role of a municipality was Baia Mare, the city having experienced an exceptional evolution.

An important centre for the exploitation of non-ferrous ore, the owner of an important mint, a city with numerous guilds famous for the skill and value of their craftsmen, a centre of education and trades, having benefitted from numerous royal preferential acts, the city of Baia Mare has outlined its personality by its specific economical activities, by the elements of civil, religious, and military architecture, and by its administrative organisation.

The 19th century marked the end of a long period in which, as a free, royal city, Baia Mare has benefitted of the particular privileges of its status as *civitas* which have shaped its particular identity as compared to other urban communities from Transilvania.*

The evolution of community life within the walls of the city of Baia Mare during the 19th and 20th century is generously mirrored in the configuration and structure of the current heritage of the museum. The largest part of the collections related to local medieval history comes from the old funds of The City Museum of Baia Mare, collections

initiated and outlined between 1898 and 1906. In this context we proceed to a synthetic presentation of the heritage of the museum, framed by the Middle Ages, a heritage which, together with the archival documents shapes the special status of *free, royal city* that Baia Mare has benefitted from for a few hundred years. The main principle of this presentation is the chronological one, followed by the principle of categories and that of the themes of the collections.

The collections of medieval archaeology began to materialize around the year 1900, through chance findings and donations. Among the important findings we mention fragments of architecture from the imposing Gothic church „Sfântul Ștefan" (1903), the small treasure from Valea Borcutului (1904), the treasure with silver coins from the 16th and 17th century (1959) and the gold treasure with antique imitations and medieval coins (1965). From the same old collections are preserved the seals, printed or engraved in wax, of the city of Baia Mare, the oldest of which is the seal print from 1483, an exceptional piece, with documentary value and also with a special technical and artistic value, which is supposed to have been engraved and polished by a silver craftsman from Baia Mare.

Since Baia Mare has been an important and privileged mining town in which a mint has functioned for over 400 years, the collections of the museum have included from the very beginning objects that are specific for this old trade. Tools, earthen and mining lamps are abundantly illustrated highlighting objects from the arsenal of the old mint office, namely ladles, sample vessels, scales, weight kits, some of which are dated and inscribed. This exceptional heritage graciously acknowledges the documented, recorded history regarding the evolution of mining in Baia Mare and the surrounding areas for the period of time between the 15th and 20th century. The community of craftsmen of the medieval city was very well organised during The Middle Ages, the economic and commercial activity being exceptionally intense and often prompted by preferential acts, fact reflected in the wealth, diversity, and consistency of the heritage related to this important component of urban life. The status of free, royal city has turned Baia Mare into a powerful economic centre, status which is reflected in a spectacular collection developed between 1902

and 1904 and which is made up of symbols and items belonging to the guilds. A general characteristic for this selection is the specific craft symbology, closely related to traditional tools, to the nature of the activity as such and also to medieval heraldry. These items, many of which are dated and inscribed, belong to the period of time between the 16th and 19th century.

One of the most important duties of the Magistrate of the city was to continuously maintain the fortress, to supply the necessary weapons and munitions in order to defend the city from possible external attacks. The collection of weapons consisting of approximately 300 items, most of which belong to the patrimony, comes from the old funds of The City Museum, outlined between 1900 and 1904.

Fractions from the spiritual and cultural life or daily concerns of the urban community are suggested through certain objects having different purposes and material structures, which come, once again, to prove the skill and artistry of the local craftsmen as well as the tastes and preferences of the consumers of the time to agreeably join the useful with the beautiful.

The items belonging to the described and presented collections are valuable for their age, for the documentary message, their uniqueness or rarity and, overall, they outline an exceptional heritage which is defining for the local history, a heritage that is also acknowledged through this issue.

Cuprins

De la așezare la oraș	4
Primele privilegii	5
Biserica și Turnul „Sfântul Ștefan”	11
Familia Huniazilor	18
Organizarea internă	21
Societate și civilizație urbană	29
Minerit și monetărie	44
Meșteșuguri și bresle	57
Societatea băimăreană la cumpăna dintre veacuri (XVIII-XIX)	75
Mărturii arheologice medievale băimărene	81
Bibliografie selectivă	90
Rivulus Dominarum – 690. Historical Medieval Testimonies and Vestiges (abstract)	93

idei // observații // note

idei // observații // note

idei // observații // note

idei // observații // note

idei // observații // note

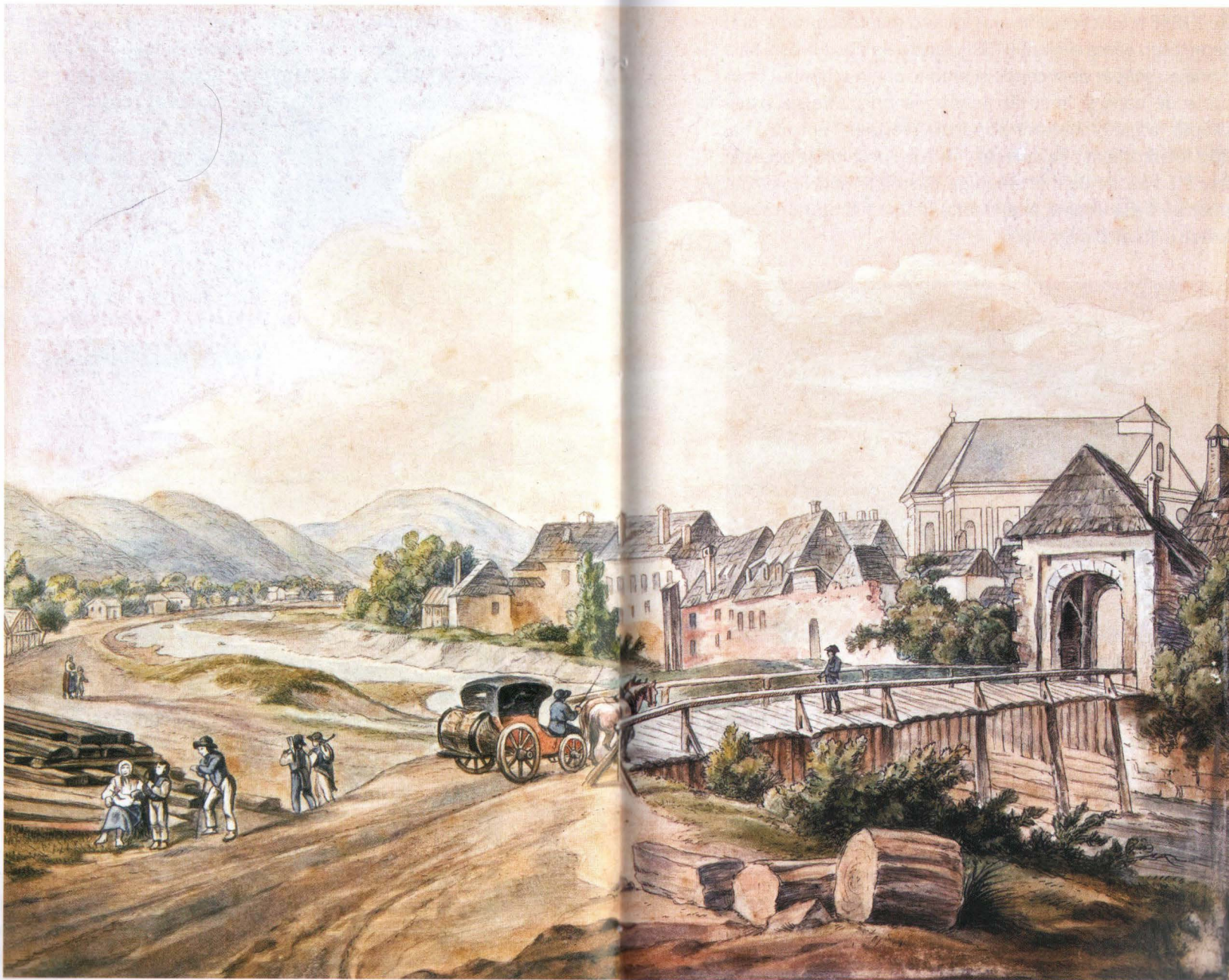

Proiect realizat cu sprijinul Municipiului Baia Mare prin programul de finanțare nerambursabilă în anul 2019.
 Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a finanțatorului.
 Acest material se distribuie GRATUIT.

EUROTIP • 2019
 ISBN 978-606-617-411-4

<https://biblioteca-digitala.ro>

Comitatul Satu Mare, din care a făcut parte și orașul Baia Mare, hartă, secolul XVIII